

Dosavadní bádání si z různých a navzájem se proplétajících procesně-právních aspektů prusko-polského sporu na kostnickém koncilu přednostně vybíralo dvě velká témata: arbitráž vedenou Zikmundem Lucemburským<sup>655</sup> a doktrinální proces s dominikánem Janem Falkenbergem obviněným z hereze.<sup>656</sup> K pojetí obou procesů v odborné literatuře lze přitom vznést určité výhrady. V prvním případě se často zapomíná, že v Kostnici nebyla ve skutečnosti vedena arbitráž, nýbrž probíhala diskuse o osobě arbitra, způsobech arbitráže, resp. jiných alternativních možnostech řešení sporu. Druhý případ – proces s Janem Falkenbergem – se formálně ani bezprostředně netýkal Řádu německých rytířů, proto řádová delegace nezasahovala do jeho průběhu. Jestliže v Kostnici nešlo ve skutečnosti o arbitráž, jak níže doložíme, a proces proti Falkenbergovi souvisel s prusko-polským sporem jen nepřímo, je třeba se ptát, jaký soudní proces vlastně v Kostnici proběhl a pokud vůbec nějaký proběhl.

Na první pohled není překvapivé vůbec zřejmé, kudy vedla hlavní osa prusko-polského sporu. Situace se proměňovala podle aktuálního postoje obou delegací a celkové situace na koncilu. Celý diplomaticko-právní proces nebyl vůbec jednotný, ale se rozpadal na jednotlivé části, které spolu nicméně souvisely. Nalezení těchto souvislostí by mělo být jedním z aktuálních badatelských úkolů.

Před koncilem obě strany využívaly dostupné právní prostředky jako příměří, mírovou smlouvu, kanonický soudní proces u římské kurie a rozhodčí soud (arbitráž), z nichž zejména příměří a jednání o budoucí arbitráži byly intenzivně řešeny také během koncilních jednání. Příměří uzavřené v říjnu 1414 a původ-

---

655 NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*.

656 BOECKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*.

ně stanovené na dva roky bylo nezbytným předpokladem, aby obě strany mohly vůbec přistoupit k arbitráži. Arbitráž ovšem nebyla ani zahájena, neboť jednání krachovala na neshodě ohledně osoby arbitra a způsobu vedení rozhodčího procesu. Dvoutleté příměří proto nebylo dostačující a bylo nezbytné lhůtu prodloužit. Vyjednávání nebylo zdaleka formální záležitostí, ale stávalo se podnětem k vyvíjení nátlaku a tvrdému kladení podmínek obou stran. S ohledem na bezvýchodnou situaci a hrozící celkový krach jednání byly zejména řádovou delegací předkládány alternativní návrhy na řešení konfliktu.

Ani předmět sporu nebyl po celou dobu trvání koncilu stejný, ale měnil se v závislosti na vývoji pře, jak o tom svědčí množství dochovaných žalobních článků a odpovědí na ně, polemických traktátů a právních dobrozdání. Velké množství opisů v rukopisech však není dostatečným důkazem, že spisy byly skutečně v právním procesu využity. Tato okolnost nebyla v bádání, které historický význam hledalo zejména v obsahu spisů, příliš zohledněna.

Pro pochopení procesně-právních souvislostí prusko-polského sporu je nezbytné připojit dosavadní zjištění o arbitráži Zikmunda Lucemburského před rokem 1414.

## Arbitráž do kostnického koncilu<sup>657</sup>

V pozdním středověku se rozhodčí nebo smírčí procesy, resp. arbitráže staly (vedle mediace) respektovanou formou urovnávání sporů, a to zejména při „mezinárodních“ konfliktech,<sup>658</sup> proto nepřekvapuje, že se s nimi setkáváme i zde. Pomineme-li rozhodčí výrok vydaný společně českým králem Janem Lucemburským a uherským králem Karlem Robertem v roce 1335<sup>659</sup> a rozhodčí výrok Václava IV. z roku

657 Tato kapitola vychází z mé studie BAR, P.: *A Tortuous Path*.

658 NOWAK, Z. H.: *International Arbitration*, s. 69–85. Základní pojmy spojené s arbitráží, resp. rozhodčím soudem viz SELLERT, W[olfgang]: *Schiedsgericht*. In: Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. Bd. IV. Hg. v. Adalbert ERLER – Ekkehard KAUFMANN. Berlin 1990, sl. 1386–1393; J. WEITZEL, *Schiedsgericht*. In: Lexikon des Mittelalters. Vol. VII: Planudes–Stadt (Rus’). München 1995, sl. 1454–1455. Srov. širší perspektivu urovnávání sporů ve středověku u ENGEL, Josef: *Zum Problem der Schlichtung von Streitigkeiten im Mittelalter*. In: Rapports IV. Methodologie et histoire contemporaine (Comité International des Sciences Historiques, XII<sup>e</sup> Congrès International des Sciences Historiques, Vienne 29 August – 5 Septembre 1965). Horn – Wien 1965, s. 111–129. Rozhodčí řízení zastúpilo v mnoha oblastech pozdněstředověké Evropy dokonce řádné soudy. Platí to zejména pro Římsko-německou říši, jejíž panovníci řešili spory a konflikty raději v roli rozhodčího soudce než před dvorským soudem, dále viz KAMP, Hermann: *Friedensstifter und Vermittler im Mittelalter*. Darmstadt 2001.

659 NOWAK, Z. H.: *Waffenstillstände und Friedensverträge zwischen Polen und dem Deutschen Orden*. In: FRIED, Johannes (ed.): *Träger und Instrumentarien des Friedens im hohen und späten Mittelalter*. Sigmaringen 1996 (VuF 43), s. 391–403.

1410, který se marně snažil zabránit válce mezi soupeřícími stranami,<sup>660</sup> pak nejznámější arbitráž vedl Zikmund Lucemburský v letech 1412–1414 a 1419–1420.<sup>661</sup>

Zdrojem středověké právní teorie a praxe rozhodčího řízení (arbitráže) bylo římské (*Digesta*, tit. 4, *De receptis*)<sup>662</sup> a později i kanonické právo (*Liber extra*, tit. 43, *De arbitriis*)<sup>663</sup> a interpretace příslušných pasáží z pera univerzitních glosátorů a komentátorů.<sup>664</sup> Na celkovou podobu rozhodčího řízení měly zásadní vliv rovněž příručky procesního práva (*ordines iudicarii*), především *Speculum iudiciale* od Viléma Duranda (*Guillelmus Duranti*), a sbírky formulářů italských veřejných notářů, jejichž vzory smluv a rozhodčích výroků našly uplatnění i v jiných zemích.<sup>665</sup>

Ve 12. a 13. století středověcí glosátoři a komentátoři uvádějí dva typy rozhodčího řízení,<sup>666</sup> jež se odlišovaly označením rozhodčího soudce, na němž se obě strany dohodly, jako *arbiter*, resp. *arbitrator*.

1) *Arbiter* postupoval podle procesního řádu a vynášel výrok podle práva. Jeho rozhodnutí, od něhož nebylo možné podat apelaci k *virum bonum*, musely obě strany akceptovat bez ohledu na to, zda byl výrok spravedlivý či nikoli.

2) Hlavním úkolem *arbitratora*, označovaného také jako *amicabilis compositor*, nebylo rozhodnout spor na základě práva, nýbrž nastolit smír mezi stranami. Nebyl vázán procesním řádem a jeho výrok se neoznačoval jako *arbitrium*, nýbrž *amicabilis compositio*. Proti jeho rozhodnutí bylo možno podat odvolání.

660 SDOP I, s. 80–81, č. 80. Více viz PELECH, Markián: *Zu den politischen Zielen des Deutschen Ordens beim Schiedsbruch des Königs Wenzel von Böhmen 1410*. Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands 38, 1989, s. 177–187; NODL, Martin: *Sędzia polubowny – Waclaw IV. Międzynarodowe aspekty politycznej rywalizacji monarchii polsko-litewskiej i Zakonu Krzyżackiego*. In: *Bitwa grunwaldzka w historii, tradycji i kulturze 1410–2010*. Red. Tomasz OSSOWSKI. Kielce 2010, s. 21–32; JOŹWIĄK, S. – KWIATKOWSKI, K. et al.: *Wojna Polski*, s. 177–187. Není vyloučeno, že arbitráž neúspěšně vedenou Václavem IV. chtěl převzít Zikmund Lucemburský, srov. KWIATKOWSKI, Krzysztof: *Zygmunt Luksemburski wobec konfliktu Królestwa Polski i Wielkiego Księstwa Litwy z zakonem niemieckim wiosną 1410 roku – kilka nowych uwag*. Nowe Studia Grunwaldzkie II, 2016, s. 35–68.

661 Přehledně o arbitrážích v prusko-polských sporech v 1. polovině 15. století viz SZWEDA, A.: *Sąd arbitrażowy w bilateralnych stosunkach polsko-krzyżackich w pierwszej połowie XV wieku*. In: *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*. Tom II. Pod redakcją Waldemara BUKOWSKIEGO i Tomasza JURKA. Kraków 2012, s. 945–960. Souhlasím s autorem, že arbitráže postupně ztratily pro obě strany na významu; nesouhlasím však s tvrzením, že v pramenech údajně nelze přlíši rozlíšit mezi arbitráží a mediací. Proces na kostnickém koncilu příkladem toho, že rozlíšení je nejen možné, ale i nutné.

662 *Digesta Iustiniani Augusti. Vol. I*. Ed. Theodor MOMMSEN. Berolini 1870, s. 149–160.

663 *Corpus iuris canonici. Pars II. Decretalium collectiones*. Ed. Aemilius FRIEDBERG. Graz 1959, sl. 230–238.

664 WOJCIECHOWSKI, Rafał: *Arbitraż w doktrynie prawnej średniowiecza*. Wrocław 2010.

665 Tamtéž, s. 29–62.

666 Vedle dvou druhů arbitráže existovala ještě mediace, která však nikdy nezískala na takové popularitě jako rozhodčí řízení. Oblast jejího zájmu byla navíc odlišná. Mediace byla určitým předstupněm arbitráže. Úkolem mediátora bylo přivést obě strany sporu k jednacímu stolu a případně k přijetí rozhodčího řízení, viz KAMP, H.: *Friedensstifter*, s. 185–186.

Rozdíl tedy spočíval v postupování buďto podle práva (*via iuris*) – arbiter, anebo spravedlnosti (*via aequitatis*) – arbitrator, a také možnosti podat odvolání proti rozhodnutí *arbitratora*, zatímco u výroku *arbitra* byla tato možnost zapovězena.<sup>667</sup>

Poněkud překvapivě může v této souvislosti působit fakt, že v dokumentech se od 13. století v praxi nejčastěji setkáváme s formulací *arbiter, arbitrator seu amicabile compositor*. Jejím rozšíření po celé latinské Evropě vděčíme populárním formulářovým sbírkám notářských instrumentů. Tato všeobecně používaná formulace měla velmi praktický význam, neboť splňovala veškeré požadavky právních teoretiků a současně byla výhodná pro všechny zúčastněné rozhodčího řízení. Rozhodčí soudce tím dostával maximální míru svobody při volbě způsobu rozhodování a vedení celého procesu. Mohl uplatnit právo, ale mohl také postupovat podle spravedlnosti a využít všechny mimosoudní cesty k nastolení smíru mezi stranami sporu, pro něž byla citovaná formulace taktéž výhodná, neboť v případě, kdy jedna strana nebyla spokojena s výrokem rozhodčího soudce, mohla podat odvolání; stačilo, aby se v arbitrážní smlouvě objevilo slovo *arbitrator*.<sup>668</sup>

Základem rozhodčího řízení byla arbitrážní smlouva dvou sporných stran (*compromissum*),<sup>669</sup> jejíž význam spočíval v tom, že vznikla ze svobodné vůle obou procesních stran, které se dohodly na osobě či osobách rozhodčího soudce či rozhodčích soudců, a precizně vymezovala předmět sporu stejně jako práva a povinnosti rozhodce při jeho řešení. Jinými slovy, v *compromissum* byly vytyčeny věcné, procesní, právní a chronologické rámce, v nichž se rozhodčí soudce mohl pohybovat. Soudcová pravomoc zanikla ve chvíli vydání konečného výroku (*sententia diffinitiva*), pokud nebylo v *compromissum* stanoveno jinak. Souhlas s přijetím role arbitra vyjádřila dotyčná osoba zpravidla listinou zvanou *receptum*.

667 WOJCIECHOWSKI, R.: *Arbitráž*, s. 77, kde je citováno z díla Duranda: [...] *arbiter est, quem partes eligunt ad cognoscendum de questione, vel lite [...]; et debet iuris ordinem servare. [...]* et statur eius sententiae, aequa sit, sive iniqua. Nec ab eo appellatur. Nec ad arbitrium viri reducitur [...] *Arbitrator vero est amicabile compositor. Nec sumitur super re litigiosa, vel ut cognoscat: sed ut pacificet [...]* Et hoc non dicitur arbitrium. Nec tenetur iuris ordinem observare; nec statur eius sententiae, si sit iniqua; sed reducitur ad arbitrium boni viri. Odpovídající termíny v německy psaných listinách byly pro rozhodčího soudce *schiedmann*, nebo v plurálu *teidingsleute, korrichter, schiedliuten* apod. Ten rozhodoval buď podle spravedlnosti (*nach der sune*, resp. *frundschaft*), nebo podle práva (*nach rechte*), viz SELLERT, W.: *Schiedsgericht*, sl. 1387.

668 WOJCIECHOWSKI, R.: *Arbitráž*, s. 80, kde je citován vzor arbitrážní smlouvy z díla *Speculum iudiciale: concorditer compromittunt et consentiunt de alto et basso in Caium electum, constitum, assumptum, et ordinatum communiter ab eis tanquam in arbitrum, compromissarium, arbitratorem, laudatorem, diffinitorem seu amicabilem compositorem, et communem amicum*. Srov. BADER, Karl S.: *Arbiter arbitrator seu amicabile compositor: Zur Verbreitung einer Kanonistischen Formel in Gebieten nördlich der Alpen*. ZSR KA 46, 1960, s. 239–276 a ZIEGLER, Karl-Heinz: *Arbiter, arbitrator und amicabile compositor*. ZSR RA 84, 1967, s. 376–381. V německy psaných listinách se pro pojem *compromissum* používaly termíny *vorwillunge, anlaß, hintergang, tädigung* nebo *wilkore*, přičemž tytéž termíny mohly rovněž někdy označovat i rozhodčí výrok, viz SELLERT, W.: *Schiedsgericht*, sl. 1387.

669 WOJCIECHOWSKI, R.: *Arbitráž*, s. 97–108.

Většinu zmíněných aspektů arbitráže nalezneme i v rozhodčím řízení mezi řádem a Polskem, na němž se obě strany dohodly během jednání velmistra Jindřicha z Plavna a polského krále Vladislava II. Jagella o podmínkách prvního toruňského míru.<sup>670</sup> Celý proces se ovšem od počátku zdrhával na volbě osob(y) arbitru(a) a dalších procedurálních otázkách. Nakonec se obě strany shodly na rozhodci Zikmundovi Lucemburském, ovšem jen díky tomu, že římský král uzavřel jak s velmistrem, tak s polským králem spojenecké smlouvy. Formálně byl proces zahájen na jaře 1412 a už v létě téhož roku byl během významného sjezdu panovníků v Budíně vyhlášen částečný výrok arbitra. Kvůli nevyřešeným a sporným otázkám zplnomocnil král Zikmund juristu Benedikta z Makry, aby na prusko-polsko-litevském pomezí sesbíral výpovědi svědků a další důkazní materiál. Zástupci řádu jej však před Zikmundem obvinili z podjatosti a výsledky jeho práce odmítli uznat. Svou činnost přesto dokončil v červnu 1413 v Krakově.<sup>671</sup>

Zikmund tehdy pobýval v severní Itálii, kde vedl jednání o přípravě budoucího koncilu, a tak musel svěřit vedení rozhodčího procesu dvěma subarbitrům, ostríhomskému arcibiskupu Janovi z Kanizse a uherskému palatinu Mikulášovi z Gary. Tento krok byl nezbytný, neboť dvouletá lhůta určená k vyhlášení konečného rozhodčího výroku se měla již brzy naplnit – 18. května, resp. 24. června 1414.<sup>672</sup> Zikmundova nepřítomnost coby arbitra v Budíně, vzájemná nedůvěra a podezřívavost obou delegací a zvyšující se napětí na prusko-polské hranici způsobily, že královi zplnomocněnci konečný výrok nevyhlásili. Jako oficiální důvod přerušení jednání dne 13. června 1414 bylo uvedeno onemocnění ostríhomského arcibiskupa, bez něhož nebylo možné celý proces formálně dokončit.<sup>673</sup> Nevyhlášení rozhodčího výroku ve stanoveném

670 Mírová smlouva byla uzavřena 1. února roku 1411, viz SDOF I, s. 82–90, č. 82–85; SVOV. NEITMANN, K.: *Die Staatsverträge*, s. 162–165.

671 O činnosti juristy Benedikta z Makry viz SIERADZAN, Wiesław: *Misja Benedykta Makraia w latach 1412-1413: Z dziejów pokojowych metod rozwiązywania konfliktów między państwowych w Europie Środkowo-Wschodniej w późnym średniowieczu*. Malbork 2009 a Týž: *Benedek (Benedict) Makrai as a Subarbitr in the Conflict between the Teutonic Order and its Neighbour Countries in 1412–1413*. In: *Arguments and Counter-Arguments*, s. 157–168.

672 Dvojí datum vyplývá z rozdílné datace dvou dokumentů *compromissum*, které nechal vystavit velmistr 18. května (*Lites II*<sup>2</sup>, s. 42–44, č. 11), resp. polský král 24. června roku 1412 (*Tamtéž*, s. 49–51, č. 16).

673 *Lites III*<sup>2</sup>, s. 111: *Die XIII eiusdem mensis iunii in Wissegrado, sicut Domino placuit, prefatus reverendissimus in Christo pater dominus archiepiscopus Strigoniensis graviter fuit infirmus, in qua infirmitate expiravit. Prorogacio compromissi, de quo supra. Et sic remansit causa predicta indecisa etc.* Srov. NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 46. O nezbytnosti přítomnosti ostríhomského arcibiskupa při pronesení rozhodčího výroku se hovoří v závěru plné moci obdržené od krále Zikmunda, viz *Bibliotheca Apostolica Vaticana, Città del Vaticano, Cod. Palat. Lat. 701, fol. 212r: si prefatum Nycolaum palatinum absentem aut legitime impedimentum, extunc fore contingat prelibatus nichilominus dominus Johannes archiepiscopus perinde ac si ipse solus et unicus commissarius cum omnibus clausulis superscriptis delegatus fuisset plena ymmo plenissima ad premissa omnia et singula fungens facultate et omnimodam habens potestatem cum modis et formis superius expressatis faciat exerceat, gerat, compleat et exequatur iuxta prudentiam a deo desuper sibi affluente attributam.*

termínu ovšem prakticky znamenalo konec arbitrových pravomocí, takže celé rozhodčí řízení by muselo být znovu zahájeno vystavením nového *compromissum*.

O pravých příčinách krachu rozhodčího procesu v Budíně si Zikmund Lucemburský i Vladislav II. Jagello zřejmě mysleli své, jak vyplývá z jejich vzájemné korespondence. V listu odeslaném 28. července z vojenského ležení na polsko-pruské hranici polský král rekapituluje neúspěšné rozhovory s řádem a stupňující se napětí, které nakonec vyústilo k vyhlášení války.<sup>674</sup> Velké naděje, které prý Jagello vkládal do budínského výroku, se vinou onemocnění ostráhomského arcibiskupa rozplynuly, proto polský král nemohl nejen z tohoto důvodu konat jinak než bránit své dominium vojenskou mocí.<sup>675</sup> Mezi řádky lze vyčíst, že polskému králi nejvíce vadila Zikmundova nepřítomnost v Budíně. Zikmund ve své odpovědi polskému králi otevřeně sdělil, že pravým důvodem nebyla nemoc uherského preláta, ale neochota polských zástupců posunout termín vyhlášení rozhodčího výroku.<sup>676</sup> Pro oba listy je mimo jiné příznačné, jak se oba panovníci předhánějí v tom, kdo z nich více usiluje o spravedlivý mír. Zejména Zikmund vyčítá polskému králi, že právě v době, kdy on sám intenzivně pracuje na smíření církve a celého křesťanstva, Vladislav II. Jagello svou agresivní politikou vůči řádu tyto snahy boří. Všichni křesťanští panovníci by se nyní měli jednotně postavit proti útokům pohanů.<sup>677</sup>

Totožnou vizi, kterou se však stále nedařilo realizovat, představil král Zikmund i v listu anglickému králi Jindřichovi V. Věčný mír (*perpetua amicitia*) mezi oběma stranami měl být předpokladem společného boje proti pohanům (*contra infideles et barbaricas naciones*). Je třeba pamatovat, že Řád německých rytířů jako součást svaté říše je již dlouhá léta ochranným štítem a hradbou proti útokům nevěřících

674 Lites III<sup>2</sup>, s. 224–227, č. III. Základní údaje o dvou sjezdech mezi řádem a Polskem na jaře 1414, která měla odvrátit vyhlášení válečného tažení viz SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 381–382.

675 Lites III<sup>2</sup>, s. 225, č. III: [...] *respondimus ipsis, quod gwerras ubicunque subterfugere possemus, ipsas libenter vitaremus et ob hoc magnam spem habentes in pronunciacione et sententia, quam subdelegati seu subarbitri Vestri [...] facere debuerunt, ad ipsos confugimus, disturbia gwerrarum omnino suspendentes. Et quamvis magnam spem habuimus in pronunciacione huiusmodi, per quam credebamus gwerras evadere et pacis federa obtinere, eadem tamen spe frustrati fuimus, dum eadem pronunciacio processum habere non potuit, infirmitate predicti domini Johannis archiepiscopi Strigoniensis obsistente.*

676 Zikmundův nedatovaný list vydaný v Koblenci viz tamtéž, s. 227–231, č. IV, zde s. 229: *Et licet pro parte Cruciferorum eorum procuratores negocia ipsa ad ulteriora prorogare fuissent parati, oratores Vestri nequaquam procelare voluerunt. Ecce, frater carissime, considerate, quid rationabiliter a quoque nobis in hiis queat impingi, dum ad petitionem iusticie et compositionis ab una parte proceditur, nec ab altera iudicio et compositioni ceditur, sed ipsius constanter resistitur prosecutioni.*

677 Tamtéž, s. 229–230: *Nos, qui sperabamus, quod per Vestram et ipsorum Cruciferorum concordiam et concordem supradictorum negotiorum ordinationem eciam in imperialibus et rei publice rebus gerendis desiderate quietis nobis serenitas arrideret, ecce in inquietos amfractus negocia immerguntur et expectate pacis instantia obfuscat. Ecce pacem expectavimus et non venit. Quesivimus bona et ecce turbacio. Profecto non id desiderabat ecclesie militantis christianorum auxillio relevanda necessitas, non id requirebat christianitatis maxime hiis diebus miseranda condicio, quam et intrinseca plus quam civilia bella concuciunt et efferarum immanitates paganorum inhumaniter affligunt, quibus potius debebatur, ut per tractatus pacificos christianice milicie succursus in virtute unita contra tot discrimina provideret.*

([...] *Cruciferi ipsi ad sacrum imperium spectare dinoscuntur et quasi clipeus et murus defensionis contra insultus infidelium ex adverso assidentium se opponunt continue et dimicant viriliter*). Současný spor však Zikmundovi dokonce brání odcestovat do říše a být tam korunován na římského krále.<sup>678</sup>

Neúspěch rozhodčího procesu v Budíně zřejmě nikoho nepřekvapil, neboť všichni zúčastnění již před nezdarem jednání pracovali na alternativních řešeních. Zatímco nedávno zvolený (9. ledna 1414) velmistr Michal Kűchmeister a polský král Vladislav II. Jagello usilovali získat na svou stranu papeže Jana XXIII.<sup>679</sup> a zároveň se připravovali na válku, Zikmund Lucemburský vkládal naděje do budoucího koncilu, na nějž zval obě strany nejpozději od počátku roku 1414.<sup>680</sup>

## Brodnické příměří a jeho prodloužení

Vojenské operace zahájené vpádem spojených oddílů polského krále a litevského velkoknížete na řádové území v okolí městečka Nidzica (jižní Mazury) na konci července 1414 byly charakterizovány četnými ničivými nájezdy (vypalování celých vesnic, ničení úrody) a dobýváním slabě opevněných míst. Řádové vedení zvolilo tentokrát defenzivní strategii, což znamenalo, že opevněná města a řádové hrady byly už několik měsíců před vstupem nepřátelských vojsk dostatečně zásobeny a celkově připraveny na dlouhé obléhání. Hospodářské zázemí mimo hradby (pole, mlýny, dobytek) řád zničil, čímž chtěl polsko-litevské oddíly, pronikající hluboko do vnitrozemí, odříznout od zásob a přimět je ke stažení.<sup>681</sup>

678 ACC I, s. 88–92. Vztahování slovo o štítu a hradbě křesťanství na řád bylo v Zikmundově době rozšířené nejen v korespondenci a propagandě římského krále, srov. SRODECKI, Paul: *Antemurale Christianitatis: Zur Genese der Bollwerksrhetorik im östlichen Mitteleuropa an der Schwelle vom Mittelalter zur Frühen Neuzeit*. Husum 2015, s. 118–122.

679 Řád německých rytířů (stejně jako Polské království) se hlásil k obedienci pisánských papežů (BGDO II, s. 105–106, č. 43). Dne 15. ledna 1414 informoval řádový prokurátor velmistra o jednáních v Lodi, datu a místě připravovaného koncilu (Tamtéž, s. 184–188, č. 87). Velmistr pak opakovaně (a dlouho marně) vyzýval nového velmistra Michala Kűchmeistera, aby poslal papeži oznámení o své volbě s příslušnými dary pro papeže a sbor kardinálů, jak to bývalo zvykem u jeho předchůdců (Tamtéž, s. 190, č. 89; s. 194–197, č. 92; s. 198–201, č. 94). Prokurátor Petr Wormditt se snažil uvědomit velmistra, že bytí a nebytí řádu je odvislé od pozitivních vztahů s papežem a kardinály. Bývalého velmistra Jindřicha z Plavna neváhal dokonce upozornit na moc papeže zrušit všechna řádová privilegia během jednoho dne a pohrozit mu osudem templářů (Tamtéž, s. 182, č. 84: *Her [papež – PB] mag in eynem consistorio mit eyner bullen alle des ordens privilegia, friheit und gnade widerrufen, do her nochmols villichte nymmerme were wider so ganzc czu komen. Habt ir nicht gehort, wie die Tempelherren von des bobstes gebote an eynen tagen vil, noch alle in allen lande wurden vortylget?*). Přízeň papeže a kardinálů vůči řádu, o níž prokurátor psal Michalovi Kűchmeisterovi (Tamtéž, s. 198, č. 93), byla spíše formálně zdvořilá, jinak totiž Jan XXIII. otál s vysláním rychlého posla, jenž by odvedl sporné strany od válečného konfliktu (viz list prokurátora z 2. července 1414, tamtéž, s. 212–214, č. 103).

680 Viz pozn. 153.

681 Podrobně o vojenských operacích viz BISKUP, M.: *Wojny Polski*, s. 112–129.

Záměrem polského krále zřejmě nebylo zničit celý řád, jak se v létě 1414 domníval velmistr Kűchmeister,<sup>682</sup> nýbrž jej citelně vojensky i hospodářsky poškodit a tak získat co nejvýhodnější vyjednávací pozici při budoucích rozhovorech o příměří. Řád ovšem ani po několikátýdenních pustošivých nájezdech Poláků a Litevců neztratil jediné významné opevnění a nehodlal se vzdát. Koncem srpna řádové oddíly dokonce podnikly protiútok na teritorium Polského království.

Vladislav II. Jagello za této situaci potřeboval alespoň jeden hmatatelný úspěch, nejlépe v podobě dobytého opevněného města nebo hradu. Z původního záměru táhnout na Chelmno a Toruň sešlo, neboť král zřejmě záměrně obdržel chybnou informaci o špatně zásobeném hradě a městě Brodnici nad řekou Drwęca. Obléhání tohoto strategického místa, které započalo 14. září, se nepříjemně protahovalo, neboť hrad i město ve skutečnosti byly na útok připraveny. Nedostatek proviantu, zejména chleba, způsobený zpusošením této části chelminské země a šířící se epidemie v polsko-litevském vojsku zapříčinily velké ztráty na lidech. Mimo jiné z tohoto důvodu bývá tato válka v polské odborné literatuře označována jako „wojna głodowa“ (hladová válka).<sup>683</sup>

Se změnou ročního období byl nyní polský král přinucen přerušit vojenské operace a přistoupit k rozhovorům o příměří, které vedl papežský legát a lausannský biskup Vilém ze Challant, vyslaný papežem Janem XXIII. s mírovou misí již 15. července 1414.<sup>684</sup> Na pruské území však byl z rozhodnutí polského krále vpuštěn až na počátku října. Do té doby byl záměrně zdržován v Krakově, neboť polská strana chtěla vyčkat na výsledky vojenského tažení.<sup>685</sup>

Po dvoudenních rozhovorech mezi zástupci obou stran vedených pod dohledem biskupa ještě ve vojenském ležení u hradu Brodnica bylo 7., resp. 8. října 1414 uzavřeno dvouleté příměří, které mělo trvat od data vydání listiny o příměří (*treugas pacis*) do 8. září 1416.<sup>686</sup> Text příměří se přímo odvolává na jeho bezprostřední

682 Viz jeho list z 28. června 1414 o jeho obavách z koncentrace nepřátelských vojsk na pruské hranici, BGDO II, s. 210–212, č. 102.

683 BISKUP, M.: *Wojny Polski*, s. 125–127.

684 Základní údaje k osobě biskupa viz RIES, Markus: *Wilhelm von (Gillaume de) Challant († 1431)*. In: BHRR I, s. 330.

685 BGDO II, s. 215, č. 105, pozn. 4; BISKUP, M.: *Wojny Polski*, s. 127. Srov. *Johann von Posilge*. Hg. v. E. STREHLKE, s. 346: *Ouch quam eyn legatus des pabistis gesant zcu dem konyngue vor Strasberg, als her lag vor dem huse; den hattin dy Polen lange zcit gehaldin yn Polen, das her nicht mochte zcu ym komen, als lange, das her synen willin wol gehat hatte zcu Prusin.*

686 Příměrný list polského krále a litevského velkoknížete z 7. října 1414 viz SDOP I, s. 107–109, č. 105 (na s. 108 viz starší edice). Příměrný list protistrany (velmistra Michala Kűchmeistera) z 8. října 1414 viz RLU, s. 154–155, č. 187; RBDO II, s. 119–120, č. 77. Základní údaje k brodnickým jednáním viz SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 383. Dvouleté příměří mělo platit do přespřístho svátku Narození Panny Marie, viz SDOP I, s. 108, č. 105: [...] *treugas pacis sine omni dolo et fraude sub fide et honore ac christianice et inviolabiliter observandas a die date presencium usque ad festum Nativitatis b. Marie virg. proxime futurum et a dicto festo dicte b. Marie virg. usque ad aliud festum Nativitatis eiusdem b. virginis proxime sequiturum inclusive anno revoluto statuimus, firmavimus, ordinavimus et firmamus, ordinamus et roboramus tenore presencium mediante.*



iniciátory – papeže Jana XXIII. a římského krále Zikmunda Lucemburského.<sup>687</sup> Během určené lhůty měl na koncilu proběhnout rozhodčí proces, o jehož podobě a způsobu se měli zplnomocněnci obou stran dohodnout přímo v Kostnici.<sup>688</sup> Průměrný list více bodů neobsahuje, protože u Brodnice šlo o co nejrychlejší přerušování válečných operací. Mezi svědky potvrzujícími platnost příměří nalezneme mimo jiné ty osoby z obou stran, které byly později vybrány do oficiálních delegací do Kostnice. Za polskou stranu hnězdenský arcibiskup, poznaňský elekt a kališský kastelán<sup>689</sup> a za řádovou stranu rižský arcibiskup a tři komtuři z Dzierżoně (Fridrich z Weldenu), Toruně (Jan ze Selbachu) a Balgy (Oldřich Zenger).<sup>690</sup>

Podrobnější podmínky příměří byly dohodnuty o měsíc později. Velmistr navrhoval jako termín pro jednání den 11. listopad, kdy se měli setkat stejní vyjednávači jako u Brodnice.<sup>691</sup> Poté, co si obě strany předaly seznamy svých návrhů, byly ty podmínky příměří, u nichž byl nalezen kompromis, přijaty na jednání v Raciążku 19. listopadu.<sup>692</sup> Vedle ochrany kupců a výměny zajatců je třeba z dvanáctibodového jednacího protokolu vyzdvihnout ustanovení o zmírnění vězení bývalého velmistra Jindřicha z Plavna,<sup>693</sup> bezodkladné restituci majetků hnězdenského, wrocławského a plockého biskupství ležících na řádovém území<sup>694</sup> a o vzájemném udělení glejtu delegacím do Kostnice.<sup>695</sup>

---

687 SDOP I, s. 108, č. 105: [...] *ad honorem sanctissimi in Christo patris ac domini domini Johannis Pape XXIII domini nostri gratiosissimi necnon ad beneplacitum serenissimi principis domini Sigismundi Romanorum regis [...], illustris fratris nostri carissimi, ex parte sanctissimi in Christo patris domini nostri Pape predicti per venerabilem in Christo patrem dominum Guillerum episcopum Lausanensem officium camerariatus gerentem et nuncium ipsius domini nostri Pape, ex parte autem serenissimi principis domini regis Romanorum predicti per litteras sollicitate requisiti [...].*

688 Tamtéž: *Quibus quidem treugis pacis durantibus et stantibus seu pendentibus, ut premittitur, fide christiana observandis federa unionis perpetue [...] in concilio aut preter concilium queri debent et tractari.*

689 Tamtéž, s. 108–109: *Et ut predictae treuge pacis firmiter et stabiliter valeant teneri, nos Dei gracia Johannes senior et Semovitus duces Mazovie, Nicolaus s. Gneznensis ecclesie archiepiscopus, Andreas Laskarii electus Poznaniensis, Szandziwogius de Ostrorog Poznaniensis, Johannes de Tharnow Cracoviensis, Nicolaus de Michalow Sandomiriensis, Mathias de Wanfosche Kalisiensis pallatini, Johannes de Tholiscow castellanus Kalisiensis et Petrus Schaffranecz subcamerarius Cracoviensis [...].*

690 RLU, s. 154, č. 187.

691 RBDO II, s. 126–127, č. 90–91.

692 Návrhy článků do podmínek příměří viz CDL, s. 191–193 a CEV, s. 296–297, č. 598. Konečné znění protokolu z jednání v Raciążku viz NIWIŃSKI, Mieczysław: *Umowa dodatkowa do rozjemtu polsko-krzyżackiego z roku 1414*. ZH 10, 1935–1937, s. 165–171, edice na s. 169–171; SDOP I, s. 110–112, č. 108 (výťah a částečně překlad). Srov. SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 383–384.

693 NIWIŃSKI, M.: *Umowa dodatkowa*, s. 169: *Item de domino Heinricho de Plauen magistro deposito consiliarii domini magistris et ordinis predictorum concluderunt per negativam. Nichilominus tamen ad honorem domini regis promiserunt, quod predictus Heinrichus de Plauen debet in necessariis victus et amictus melius tractari et procurari.*

694 Tamtéž: *Item de bonis dominorum archiepiscopi Gneznensis et episcoporum Wladislaviensis et Ploczensis ac aliorum prelatorum et ecclesiarum in terris ordinis consistencium taliter est conclusum, quod dicta bona predictis dominis debent restitui sine qualibet difficultate.*

Ačkoliv se listiny polského krále a velmistra s těmito podmínkami nedochovaly,<sup>696</sup> zdá se, že obě strany je uznávaly za právoplatné, jak vyplývá z četných stížností na větší nebo menší překračování jejich ustanovení.<sup>697</sup> V Kostnici dokonce padl návrh, aby dohled nad dodržováním příměří pod hrozbou církevních sankcí převzal koncil, který by příslušnou listinu vydal a nechal vyhlásit na svém plenárním zasedání. Podle informací prokurátora Wormditta Poláci s návrhem prvně souhlasili, ale nakonec od něj ustoupili. Obávali se totiž možné provokace, k níž by mohlo v napjaté situaci na polsko-pruské hranici dojít, a nechtěli riskovat uvalení církevní klatby na polskou stranu jako rušitelku míru.<sup>698</sup>

Brodnické příměří obsahovalo ještě jeden bod, který měl v pozdějším vyjednávání o jeho prodloužení sehrát významnou úlohu. Jednalo se o kontroverzní otázku příslušnosti tří vesnic položených mezi Toruní (na jih a jihozápad) a Inowrocławí (severně a severovýchodně od Toruně): Murzynno, Orłowo a Nowa Wieś. Podle vyjednávačů bylo jejich držení v řádivých rukou tiše trpěno, ale jejich budoucí statut nebyl stále definitivně rozhodnut. Pokud je chce řád držet v míru a bez překážek, musí o to požádat polského krále, jehož rozhodnutí v této věci však nelze předjímat.<sup>699</sup> Michal Kűchmeister o vesnice požádal Vladislava II. Jagella už 25. listopadu a zároveň přislíbil restituovat majetky hnězdenského arcibiskupství a wrocławského a plockého biskupství.<sup>700</sup> Velmistr se ovšem mýlil, když považoval tuto záležitost za vyřízenou.

Již na konci prosince 1415 byl velmistr informován, že si polská strana u Zikmunda Lucemburského stěžovala na počínání řádu vůči zmiňovaným vesnicím jako na porušování příměří.<sup>701</sup> Velmistr si na oplátku postěžoval, že polská strana vesnice obsadila svými hejtmany a že polský král hrozí porušit příměří, pokud se

695 Tamtéž: *Item de salvo conductu ambasiatoribus utriusque partis ad Concilium transeuntibus taliter est conclusum, quod utriusque ambasiatoribus predictis per utramque partem debent dari litere salvi conductus in forma debita et equali.*

696 Tamtéž, s. 171.

697 Viz např. stížnosti velmistra týkající se výměny zajatců RBDO II, s. 134, č. 107; s. 138, č. 115.

698 Jeho zpráva odeslána po 15. červenci 1415, BGDO II, s. 255–256, č. 121: *Item warth do beslossen von beider parth volborth, das man dy treugas, das ist der offgenomen frede, sulde besteten undir einer buse des bannes durch das heilige concilium in einer uffnenbaren sessio, und das das heilige concilium sulde gebieten beidın teyln mit briven undir einer busen des bannes. Item domoch am montage [15. července], do die sessio solde sein, qwomen dy Polan des morgens czu dem koninge und czu etlichen prelaten und meinten, das sy mit nichte werden vorlieben, das man in der sessio den uffgenomen frede besteten undir einer buse des bannes, wenne sy wol sichcher weren, das von erem teile der frede stete und feste sulde werden gehalden.*

699 NIWIŃSKI, M.: *Umowa dodatkowa*, s. 170; SDOP I, s. 110, č. 108: *Item de villis Murzenow, Orlaw et Novawesz taliter est conclusum, quod serenitas domini regis super hiis invocari debet humiliter et peti, quatenus huiusmodi villas apud ordinem libere et quiete remanere permittat. Quod si majestati sue facere non placeret, quod tamen minime speratur, per hoc pars ordinis non recedit a iuribus et proprietatibus villarum predictarum.*

700 RBDO II, s. 129, č. 96.

701 List toruňského komtura z 3. prosince 1415, BGDO II, s. 281, č. 134; list řádového prokurátora z 15. prosince 1415, tamtéž, s. 285, č. 136.

řád nevzdá pomořské části svého území.<sup>702</sup> Nad výsledkem jednáním o prodloužení příměří tak visel velký otazník.

V druhé polovině roku 1415 byl na dvoře římského krále přítomen arcibiskup Wallenrode, který tam 23. srpna odcestoval z pověření koncilu. Arcibiskup sice informoval řádové zástupce v Kostnici i velmistra v Malborku o aktuální situaci,<sup>703</sup> avšak kvůli ostatním diplomatickým úkolům, jimiž jej Zikmund pověřil, nepodnikl ve věci prodloužení příměří nic zásadního. Řádový prokurátor v této záležitosti dokonce více spoléhal na řádového posla Petra Wargela, který pobýval u římského krále a těšil se jeho přízni. Jeho úkolem bylo vyjednat u Zikmunda vyslání listu pro koncil, v němž by stálo, že příměří bude prodlouženo.<sup>704</sup>

Římský král však požadoval, aby k němu byli vysláni delegáti obou stran. Římský arcibiskup byl zaneprázdněn jinými úkoly a posel Wargel neměl potřebné pověření. Na začátku března 1416 odcestovali z Kostnice do Paříže, kde se tehdy nacházel dvůr římského krále, za řádovou stranu alsaský zemský komtur Markvart z Königseggu, toruňský komtur Jan ze Selbachu a kanovník Kašpar Schuwenpflug a za polskou stranu hnězdenský arcibiskup Mikuláš Traba a rytíř Jan z Tuliszkowa.<sup>705</sup> Toruňský komtur byl také hlavním zpravodajem pařížské mise, neboť na jaře 1416 Wallenrode ani Wargel nepobývali v Zikmundově blízkosti, nýbrž byli na cestě do Prus.

Podle Selbachovy relace ze 16. dubna udělil král zástupcům obou stran první audienci 26. března.<sup>706</sup> Během ní vyšlo najevo, že představy obou stran o podmínkách prodloužení příměří se značně rozcházejí. Prvním sporným bodem byl termín prodloužení. Poláci navrhovali lhůtu do 13. července 1417 (sv. Markéta), zatímco řádovým zástupcům se zamlouval spíše podzimní termín. „Čím blíže zimy, tím lépe,“ napsal toruňský komtur velmistřovi.<sup>707</sup> Letní termín polská strana preferovala právě s ohledem na dobu sklizně, která dávala jistotu zásobování pro vojsko. Řádová delegace nakonec v tomto bodě ustoupila, avšak o druhé podmínce protistrany prohlásila, že překračuje rámeček jejího zplnomocnění.

702 List velmistra z doby kolem 18. ledna 1416, tamtéž, s. 294, č. 141; plnější regest na základě opisu z 19. století viz RBDO II, s. 166–167, č. 178; srov. BGDO II, s. 281, č. 134, pozn. 2.

703 Tamtéž, s. 287, č. 137.

704 List prokurátora Wormditta velmistřovi z 1. února 1416, viz tamtéž, s. 296–297, č. 143: [...] *schreib der erczebisschoff von Rige dem electo [von Ermland], wie das in der romissche koning gesant habe czu dem koninge von Engeland mit dem grosgraffen. Unde her hat mit dem herren koninge umb eynen lengern frede czwischen den Polen und dem orden nichts bestalt, als wol notdurft gewest were. Glichwol so hat mans Peter Wargel geschriben, als verre her noch bey dem koninge ist, das hers mit im bestelle, und ouch das der koningh dem concilio schribe, das der frede vorlenget werde.*

705 List prokurátora Wormditta z 5. března 1416, viz tamtéž, s. 311–312, č. 151; srov. tamtéž, s. 309–310, č. 150. Polský rytíř Zaviš Černý z Garbowa, který se rovněž účastnil pařížských rozhovorů, byl přítomen v Zikmundově doprovodu od počátku jeho cesty po západní Evropě.

706 CEV, s. 339–341, č. 665; BGDO II, s. 320–322, č. 156.

707 Viz tamtéž, s. 321, č. 156: *io su't neher dem winter, io bessir.*

Hnězdenský arcibiskup a polští rytíři totiž od řádu požadovali okamžité odstoupení tří vesnic (Murzynno, Orłowo a Nowa Wies). Bez splnění tohoto požadavku nebude polský král souhlasit s prodloužením příměří. Když řádoví zástupci zjistili, že se římskému králi polská žádost zamlouvá, pokusili se zamezit nejhoršímu svým požadavkem, aby v Paříži uzavřené příměří bylo ratifikováno velmistrem a polským králem. Zikmund Lucemburský to však odmítl. Podle něj by šlo o projev nedůvěry vůči němu i koncilu, který je jediným grémiem oprávněným potvrzovat jeho rozhodnutí.

Podle deklarace z 6. dubna 1416 vydané Zikmundem Lucemburským společně s francouzským králem Karlem VI. Šíleným mělo prodloužené příměří dát oběma stranám prostor, aby se před koncilem očistily z obvinění a požádaly druhou stranu o provedení nápravy.<sup>708</sup> Zikmund byl připraven s pomocí koncilu a budoucího papeže udělat vše pro odstranění války a rozporů i pro uzavření trvalého míru.<sup>709</sup> Odevzdání tří inkriminovaných vesnic není v Zikmundově listině vůbec zmíněno. Jelikož se král obával, že by kvůli takové maličkosti (!) mohla opět vypuknout válka, přišel s náhradním řešením. Vesnice měl od řádu převzít sám římský král a svým jménem je předat polskému králi.<sup>710</sup> Toto rozhodnutí jako jediné možné a proveditelné za této situace bylo široce zdůvodněno v Zikmundově listu velmistřovi z 8. dubna 1416 vydaném v St. Denis.<sup>711</sup> Polský král měl však tyto vesnice držet

708 [...] *liceat interim cuilibet parciū [...] coram sacro generali concilio ad obiecta et obicienda ex adverso respondere ad expurgandam famam suam et innocentiam declarare et etiam reformationem alterius partis petere [...]*. Originál s majestátní pečeti viz MNK, BKCz, Zbiór Dokum. Perg., č. 316; viz rovněž opis v HHStA Wien, Reichsregister, Bd. E, fol. 203r a dva opisy v řádovém archivu, viz OBA, Nr. 2317, Nr. 2318. Srov. CDL, s. 198–199; RI XI, č. 1951. Zástupci obou stran jsou v královské listině uvedeni v následujícím pořadí: *reverendissimus in Christo pater Nicolaus archiepiscope Gnesnesis, nobiles et spectabiles milites Johannes de Tholisschow castellanus Kalysiensis et Zavisius Niger de Garbow oratores nunciū et procuratores [...] Wladislai regis Polonie et Alexandri alias Witaudi magni ducis Litwanie, [...] venerabiles et religiosi viri fratres Johannes de Selbach commendator in Toron, Marquardus de Kungseck provincialis de Elscia [...] et Caspar Scheuhenpflug canonicus Warmiensis [...] fratris Michaelis Kuchenmeister generalis magistrī et ordinis [...] oratores, nunciū et procuratores [...]*.

709 Podle citovaného originálu (viz pozn. 708): [...] *videntes scandala et pericula gravia, que possent ex aggressionē hostili et bellorum continuatione in christianitate verisimiliter exoriri, ut medio tempore divina nobis clementia suffragante, mediante consilio et auxilio sacri generalis concilio vel futuri summi pontificis circa extirpacionem huiusmodi bellorum ac dissensionum materias quaslibet pacisque perpetue stabilimentum liberius vacare possimus ac inter partes huiusmodi fructuosius laborare.*

710 CEV, s. 340, č. 665: [...] *sprach czu uns unsir herre der konig, das im czu mole vaste leide were, sulde es umb sulcher geringer sache also umb drier dorffer wille aber czu krige komen, und wi her vast rath dorobir gehabt hette und das her nach am rathe nach an im selbir nichtis bessir drikennen mochte, sindt dem mole, das wir uns der dorffer nicht mechtigen welden si dem konige czu Polan inczugebin, so welde her sich das selbir mechtigen und getrawte euwirm gnaden als sime liben gevatere und den gebittigern [...]*.

711 Originál listu, který podle Jana ze Selbachu existoval ve dvou vyhotoveních – jedno s přítuščenou pečeti pro velmistra, druhé určeno jemu s přivěšenou pečeti (Tamtéž, s. 340: [...] *ir [velmistr – PB] das vornemen werdet us seinem brife undir sime anged[ruc]tlen ingesegel den ich euch bi dessem bote sende, des glichen wir einen andirn briff undir sinem angehangen ingesegel bi uns behalden haben*), se nedochoval. K dis-

pouze z moci římského krále, nikoli velmistra, a během příměří je neměl opevňovat a neškodit řádu.<sup>712</sup>

Tímto úkolem Zikmund pověřil norimberského purkrabího a braniborského markraběte Fridricha VI. z Zollernu,<sup>713</sup> který v době, kdy obdržel plnou moc (druhá polovina dubna), pobýval v Malborku s královskou delegací (spolu s arcibiskupem Janem z Wallenrode) u velmistra.<sup>714</sup> Velmistr si musel vyslechnout tři tvrdé požadavky, které byly v podstatě Zikmundovým ultimátem. První požadavek se týkal uznání lenní svrchovanosti říše,<sup>715</sup> druhý vykoupení Spiše z polské zástavy<sup>716</sup> a jejího předání bez náhrady králi Zikmundovi, třetí odstoupení Nové marky římskému králi bez vyplacení zástavní sumy.<sup>717</sup> Na oplátku obdržel velmistr Kűchmeister královský slib, že se Zikmund zasadí o mír, ať už smírnou nebo i vojenskou cestou, přičemž hranice, majetek a privilegia řádu budou zachovány. Po poradě vyslovilo řádové vedení souhlas pouze s třetím bodem návrhu (bez dvou strategických hradů)<sup>718</sup> s vysvětlením, že k prvnímu bodu nemá řád oprávnění a pro druhý jim schází finanční prostředky.<sup>719</sup>

Není divu, že velmistr Kűchmeister byl za této situace jen pramálo ochoten vydat polské straně tři vesnice jako *conditio sine qua non* prodloužení příměří. Oficiální důvod však zněl, že plná moc braniborského markraběte se neshoduje se

pozici jsou dva soudobé opisy v OBA, Nr. 2320 a v rukopisu DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 137–139, srov. BGDO II, s. 321, č. 156, pozn. 12.

712 DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 138: [...] *dorffere [...] deme obgenanten konige [polskému králi – PB] uß unsern handen inczugeben, doch in solicher maße, das er dy von uns [král Zikmund – PB] und nicht von euch inneme, dy in ouch in deme fridde nicht bevestnen solle und das ouch, das ime noch euch noch ewer iglichem teyle an sinen rechten, vordrungen, ansprachen [...] keynen schaden fügen adder brengen soll.*

713 Obdržel plnou moc od římského krále k převzetí jmenovaných vesnic a jejich předání do rukou polského krále, viz Mon. Zoll. VIII, č. 541, s. 402–403 (20. dubna 1416), srov. RI XI, č. 1955 (28. dubna 1416). K dochování viz BGDO II, s. 321, č. 156, pozn. 12.

714 Z Malborku odjel markrabě 19. dubna, viz tamtéž, s. 324, č. 157, pozn. 8.

715 Tamtéž, s. 323, č. 157: *das wir mitsampt unserm orden uns dem reiche irgebin und unsere lehen vom reiche empffingen.*

716 Na nové souvislosti kolem zástavy Spiše upozornil naposledy INCZE, János: *360 Years in Pledge. The Pledging of the Spiš Region*. In: Hungaro-Polonica Young Scholars on Medieval Polish-Hungarian Relations. Ed. Dániel BAGI – Gábor BARABÁS – Zsolt MÁTÉ. Pécs 2016, s. 265–286.

717 Zikmund Lucemburský zastavil Novou marku řádu za sumu 63 200 uherských zlatých, viz zástavní listinu z 29. září 1402 v SDOP I, s. 24–27, č. 17; dále viz VOIGT, Johannes: *Die Erwerbung der Neumark. Ziel und Erfolg der brandenburgischen Politik unter den Kurfürsten Friedrich I. und Friedrich II. 1402–1457*. Berlin 1863 a naposledy KUBON, S.: *Die Außenpolitik*, s. 193–247.

718 Viz instrukce velmistra pro řádového prokurátora z 22. dubna 1416, CEV, s. 342, č. 667: [...] *wurde man unserm orden einen gewissen stetigen und ganczen frede schaffen und wurde unser orden gesichert, das her blebe bei seinen guten greniczen und allen privilegien, wie welden unserm herrn gerne die Nuwe Marke gancz und alsampt mit den czugekufften gutern abetreten, ausgenommen alleine Drawenburg [Dramburg, pol. Drawsko Pomorskie] und Scheivelbein [Schivelbein, pol. Świdwin] mit irer beider czugehorungen.*

719 Srov. JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 95.

Zikmundovým listem velmistřovi v této záležitosti.<sup>720</sup> Zástupci německých rytířů, kteří daleko lépe dokázali odhadnout atmosféru v Kostnici i na dvoře římského krále, se ovšem s takovým postojem řádového vedení neztotožnili. Velmistr byl podle jejich názoru povinen vydat uvedené vesnice na základě Zikmundova listu z 8. dubna 1416, nikoli na základě plné moci pro markraběte. Do Malborku poslali dokonce varování, že „zásluhou“ těchto formálních obstrukcí získají Poláci před veřejností dobrou (*gelimpf*), řád naopak špatnou pověst (*ungelimpf*). S odvoláním na velmistřovo zplnomocnění se řádoví zástupci rozhodli napsat braniborskému markraběti list, v němž mu jako *mechtige sendeboten und procuratores* tyto vesnice nabízejí. Velmistr by měl podle názorů delegace uposlechnout Zikmundovu výzvu. Řád by díky tomu očistil svoji pověst před římským králem i celým světem (*vor aller werlt*).<sup>721</sup>

Kostnická delegace nechtěla jen obměkčit neústupný postoj řádového vedení vůči Zikmundovým požadavkům, nýbrž chtěla se také hájit před očekávanou nevolí římského krále. Pro tento účel si v květnu 1416 řádový prokurátor vyžádal od velmistra opis Zikmundova dlužního úpisu, který před rokem odvezl z Kostnice tehdejší dzierzgoňský komtur Fridrich Welden. Petr Wormditt se nebál Zikmundovi úpis předložit, neboť doufal, že na něj zapůsobí a poněkud zmírní Zikmundovo obviňování řádu z neposlušnosti.<sup>722</sup>

Přetahování o tři vesnice mohlo na nezúčastněného diváka působit až trapně. Spor připomínal bouři ve sklenici vody, protože žádná strana nebyla ochotna vypovědět příměří a zahájit válečné operace. Nezávisle na pařížských rozhovorech z přelomu března a dubna 1416 inicioval velmistr setkání zplnomocněnců obou stran v Gniewkowě a pak Inowroclawi, kde měly být projednány sporné body brodnického příměří (18. až 25. května 1416). Během rozhovorů vyjednávači obdrželi zprávu, že v Paříži bylo prodlouženo brodnické příměří. Tato skutečnost přiměla obě strany, aby prodloužení příměří potvrdily, neboť na tom záviselo pokračování rozhodčího procesu před koncilem nebo římským králem.<sup>723</sup>

720 List velmistra braniborskému markraběti ze 7. července 1416 viz RBDO II, s. 193–194, č. 227; srov. BGDO II, s. 347–348, č. 169, pozn. 3.

721 Viz postoj a rozhodnutí řádových zástupců v listu prokurátora Wormditta velmistřovi z 19. srpna 1416, tamtéž, s. 353–354, č. 172.

722 Není jasné, čeho přesně se onen dlužní úpis týkal, ani zda prokurátor skutečně získal jeho opis. Jisté je jen tolik, že jej král Zikmund vystavil před svým odjezdem 18. července 1415 a Fridrich Welden jej odvezl nedlouho poté do Malborku, tamtéž, s. 332, č. 161: *Ersucht ferner um eine schlechte copia jenes briffes des römischen Königs, den der verstorbene Komtur von Christburg mit nach Preußen gebracht habe, als der konig von hynnen czoch und sich dem orden hat vorschreiben. Wenne her nu widerkomen wirt und wurde her ichts unmutig und swer czu unser sachen syn, das man im in deser syner botschaft nicht gehorsam gewest ist, so mag ich in mit der copia eczwas stillen und synen czorn erweichen, des ich mich ouch erwegen habe, im czu sagen unerschrechlich*; srov. tamtéž, s. 336, č. 163.

723 List vyjednávačů z 25. května 1416 viz SDOP I, s. 115–116, č. 115. Listina Vladislava II. Jagella a Vitolda s tímž denním datem v CEV, s. 345–347, č. 672. Velmistřova listina se nedochovala. Listiny byly ve skutečnosti vydány až v červnu a vzájemné předání dokumentů proběhlo až 13. července 1416, jak

Na základě listiny římského a francouzského krále se k této iniciativě připojil rovněž kostnický koncil, který svým mandátem striktně nařídil oběma stranám dodržovat prodloužené příměří. Uvedený mandát, jenž byl řádovým prokurátorem poslán do Prus někdy před 28. květnem 1416, se nedochoval. Zato se dochoval prokurátorův návrh, jak by měl velmistr koncilu odpovědět.<sup>724</sup> V Malborku si vzali Wormdittovo doporučení k srdci a většinu jeho návrhu zapracovali do oficiálního listu z 10. července, jenž byl pak veřejně přečten na plenárním zasedání koncilu 16. září téhož roku.<sup>725</sup>

Brzy se ukázalo, že prodloužení příměří o pouhý rok nebylo dostačující. Většina zásadních rozhodnutí byla na koncilu odkládána až do příjezdu krále Zikmunda Lucemburského z diplomatické cesty na konci ledna 1417. Nedlouho poté byly předloženy návrhy na řešení sporu, které ale předpokládaly dodržování příměří, jehož lhůta – 13. července 1417 – měla brzy uplynout. Tentokrát vážně hrozilo, že po tomto termínu bude řádové území napadeno polsko-litevským vojskem.

Kanovník Kašpar Schuwenpflug sdělil v jednom svém listu velmistřovi důvěrnou informaci, kterou měl přímo od někoho (?) z polského poselstva, že řádové vedení musí počítat s válkou.<sup>726</sup> Anonymní zdroj prý zachytil list polského krále hnězdenskému arcibiskupovi o smíření s Tatary a plánovaném útoku na řádové území. Navíc prý Poláci v blízkém okolí a v Norimberku nakupují výzbroj ve velkém množství. Podle Schuwenpflugova mínění měl velmistr co nejlépe obsadit posádkou jmenovitě uvedené hraniční hrady. Reálnost hrozby potvrzuje rovněž kronikář Posilge, podle něhož byli Poláci přiměni k souhlasu s prodloužením příměří jen na základě přítomnosti říšských knížat v Kostnici, která veřejně deklarovala vojenskou pomoc německým rytířům.<sup>727</sup>

Za prodloužením příměří musíme vidět spíše iniciativu Zikmunda Lucemburského, který tak chtěl učinit pouze z vlastní autority s vyloučením koncilu i budoucího papeže. Řádovým vyslancům se sice tento způsob nelíbil, ale namítat něco

přesvědčivě doložil na základě velmistřova listu Vitoldovi z 1. června 1416 (Tamtéž, s. 347–349, č. 674; RBDO II, s. 187–188, č. 214) NEITMANN, K.: *Die Staatsverträge*, s. 166–169; srov. SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 384–385.

724 BGDO II, s. 322, č. 156, pozn. 18. Dále viz list prokurátora Wormditta z 28. května 1416, tamtéž, s. 330, č. 160: *Außerdem habe er selber durch einen Priester aus Livland eine bulle vom heiligen concilio übersandt, wie sie der König von Polen auch erhalten habe; a jeho list z 5. června 1416, tamtéž, s. 333, č. 162: Ich habe in kurz uwern gnaden gesant eine bulle vom concilio von der vorlengunge des frides zu Parys gemacht, derglich dem koninge von Polan ouch ist geschreiben. Ouch habe ich uch eine copia gesant, wie ir dem concilio sullet wider schriben [...].* Wormdittův návrh viz GStA–PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2602.

725 Hardt IV, sl. 871–874. Editoři RBDO II tento list neevidují.

726 Jeho list z doby kolem 21. března 1416, BGDO II, s. 394–397, č. 202.

727 *Johann von Posilge*. Hg. v. E. STREHLKE, s. 369: *Do dy botin des koniges von Polen vornomen von den furs-tin und herrin, der vil do was, das dy mit eres selbis libe dem ordin ken Prusin woldin rytin zcu helfin, do gobin sich dy Polen zcu frede.*

proti králově vůli bylo zbytečné.<sup>728</sup> Ostatně jiná možnost než přijmout prodloužení příměří z rukou římského krále se řádu tehdy ani nenabízela. V Zikmundově listině ze 14. května 1417, v níž je příměří prodlouženo do 13. července 1418, je inserováno brodnické příměří z 8. října 1414 a jeho prodloužení z 6. dubna 1416 v Paříži. Římský král explicitně podotýká, že tak učinil na základě pověření zástupců obou stran přítomných v Kostnici.<sup>729</sup>

Ani druhé prodloužení příměří však neposkytlo dostatečně dlouhou lhůtu k vyřešení sporu v době, kdy ještě probíhala koncilní jednání. Volba nového papeže 11. listopadu 1417 znamenala zásadní zlom jen v tom smyslu, že se dalo očekávat brzké ukončení koncilu, aniž by však bylo dosaženo shody ohledně smírného řešení sporu. Válečná hrozba po 13. červenci 1418 se pocítovala jako reálná, jinak by elbínský komtur Jindřich Holt nebyl pověřen verbováním žoldněřů na Míšeňsku. Kolem 12. dubna však tentýž komtur obdržel od řádového prokurátora v Kostnici informaci, že papež spolu s římským králem prodloužili příměří do dalšího svátku sv. Markéty (13. července 1419), a proto verbování žoldněřů může být ukončeno.<sup>730</sup> Vzápětí poslal prokurátor tutéž zprávu do Malborku s dodatkem, že varmijský biskup Abezier sdělí velmistřovi podrobnosti o podmínkách příměří.<sup>731</sup>

Z prokurátorových zpráv vyplývá, že obsah papežské listiny, jež byla vydána až 13. května 1418,<sup>732</sup> byl znám už o měsíc dříve. Kauza tří kujavských vesnic (Murzynno, Orłowo, Nowa Wieś) nebyla očividně stále dořešena. Velmistr je měl předat do rukou římského krále nebo jeho zplnomocněnce nejpozději do 13. července. V opačném případě hrozila řádu finanční sankce ve výši 100 tisíc zlatých splatných po poměrných částkách apoštolské komoře, říšské komoře a polskému králi s litevským velkoknížetem. Římský král měl vesnice předat polskému králi, který je však po dobu trvání příměří nesměl opevňovat a z jejich držby neplynuly žádné vlastnické nároky.<sup>733</sup>

728 BGDO II, s. 395, č. 202.

729 Originál s přivěšenou majestátní pečetí viz MNK, BKCz, Zbiór Dokum. Perg., č. 321. Srov. CESDQ II, s. 84–86, č. 72; SDOP I, s. 120, č. 122.

730 List prokurátora Wormditta komturovi Holtovi, BGDO II, s. 471, č. 247: [...] *wie das ir umb volkes willen syn gereten in Misnen, das czu bestellen ken Prussen czu ryten uff den czukumpftigen krieg etc.* [prokurátor Wormditt mu sděluje – PB], *das der herre bobst und der herre romissche koning czuwischen dem koning von Polan etc und dem orden den fredre von sant Margreten tage bis ober ein jor habt vorlenget* [...]; srov. tamtéž, s. 472–473, č. 248.

731 List prokurátora Wormditta velmistřovi z 15. dubna 1418, tamtéž, s. 473–475, č. 249, zde s. 473–474: [...] *in welcher moße ir die dorfer Orlaw, Moryn, Neudorff in des romisschen konings henden czu syner ermanunge vor sante Margareten tage nehst komende bei der bußen hunderttussent gulden ufgeben und setzzen sullet, wirt uch der bissch[off] von Bru[n]sperge wol muntlichen underweisen.*

732 LivUB V, sl. 365–366, č. 2235; RLU, s. 170–171, č. 208; SDOP I, s. 128, č. 130; BGDO II, s. 488–490, č. 257.

733 LivUB V, sl. 366, č. 2235: *Prefatas tam villas voluimus taliter assignari, quod ipse Romanus rex illas possit et debeat assignare [...] regi Poloniae, sic tamen, quod dictae villae non possint nec debeant quovismodo fortificari, nec quoad munitionem aliquam aliter, quam fuit, disponsi; nec aliqua partium earundem ex traditio-*



Velmistr mohl být spokojen, že příměří bylo prodlouženo, avšak s ohledem na opakující se každoroční nervózní vyjednávání o jeho prodloužení by zřejmě uvítal víceletou, nikoli jen jednoroční lhůtu. Nejistota výsledku vyjednávání a blížící se konec příměří vždy nutily řád verbovat žoldnéře. Náklady posledního verbování se vyšplhaly na 20 tisíc zlatých, ačkoli bylo přerušeno.<sup>734</sup> Velmistr nakonec slíbil předat zmiňované vesnice polskému králi, avšak s poznámkou, že v papežské bule není uvedeno, kdy budou tyto majetky řádu opět vráceny.<sup>735</sup> Každopádně vlivem papežské buly došlo během sjezdu zástupců obou stran na polsko-pruském pomezí (Brest Kujavský) koncem dubna 1418 k prodloužení příměří. Mezi některými vyjednávající nalezneme osoby, které zažily atmosféru kostnického koncilu – komtury Jana ze Selbachu a Jindřicha Holta nebo rytíře Namira z Hohendorfu.<sup>736</sup>

## Osoba arbitra, formy arbitráže a alternativní návrhy

Na počátku našich úvah směřujících ke správnému porozumění kostnickému procesu mezi Polsko-litevskou unií a Řádem německých rytířů musí stát nejen správná interpretace klíčové pasáže z brodnického příměří (7. října 1414), nýbrž také její historický kontext. Příměří bylo uzavřeno z bezprostředního popudu papeže Jana XXIII. a římského krále Zikmunda Lucemburského. Papež byl u Brodnice osobně zastoupen lausanským biskupem a papežským legátem Vilémem ze Challant, zatímco král Zikmund působil svými listy na obě strany sporu.<sup>737</sup> Tato skutečnost má významný dopad na interpretaci následující pasáže o rozhodčím procesu na kostnickém koncilu. Na příslušném místě totiž stojí, že během dojednaného příměří *federata unionis perpetue inter nos ex utraque parte per amicabilem compositionem, amputatis quibuslibet strepitibus iurgiorum, per prefatos videlicet sanctissimum in Christo patrem dominum nostrum Papam et excellentissimum principem dominum Sigismundum regem Romanorum aut alterum ipsorum vel sacrum concilium aut etiam per quoscumque alios principes spirituales vel seculares, in quem vel in quos partes convenient, ad concilium in Constancia de mense Novembre in proximo celebrandum venturos ibidem in concilio aut preter concilium queri debent et tractari.*<sup>738</sup>

---

*ne villarum huiusmodi possit sibi ius aliquod in proprietate seu dominio illarum praetendere seu quomodolibet vindicare, aut praerogativam aliquam seu ius quoad praemissa quomodolibet allegare, per quam vel quod possit quomodolibet se tueri.*

734 Instrukce pro balžského komtura k jednání s papežem, BGDO II, s. 525, č. 272, pozn. 13.

735 Tamtéž, s. 568, č. 294.

736 Listina vyjednávavců z 26. dubna 1418, SDOP I, s. 127–128, č. 129; dále viz NEITMANN, K.: *Die Staatsverträge*, s. 169–171 a SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 388.

737 Viz pozn. 687.

738 CDL, s. 189–190; SDOP I, s. 107–109, č. 105, zde s. 108.

Obě strany měly vyslat do Kostnice své zástupce, aby se dohodli na osobě rozhodce, jenž pak vynese rozhodčí výrok – *amicabilis compositio*.<sup>739</sup> Tou osobou mohl být papež a římský král, společně nebo zvlášť, či jakýkoliv církevní prelát nebo světský kníže. Z textu brodnického příměří jednoznačně vyplývá, že se v Kostnici nemělo jednoduše pokračovat v arbitráži, která byla přerušena v červnu v Budíně, nýbrž měl být dohodnut nový kandidát na arbitra a nový způsob arbitráže. Nedořazení dvouleté lhůty (léto 1414) určené k vyhlášení konečného výroku totiž celý proces ukončilo a pravomoce krále Zikmunda jako arbitra přestaly platit.<sup>740</sup>

Předem nebyla stanovena nejen osoba rozhodce, ale i forma samotného rozhodčího procesu, který mohl být veden jak v rámci jednacního řádu koncilu, tak i mimo něj (*ibidem in concilio aut preter concilium*). Tato vsuvka mohla souviset se Zikmundovým pojetím kostnického koncilu jako nejen církevního shromáždění, ale také světského sněmu, jehož agenda měla zahrnout plány na reformu říše. Ať tak či onak, velký manévrovací prostor se brzy ukázal být překážkou pro efektivní jednání. Osoba rozhodčího soudce se stala předmětem sporu po celou dobu koncilu a zárodkem dalších neshod se staly rozdíly v rozsahu zplnomocnění, jež delegace obdržely od velmistra, resp. polského krále.

Na otázku, proč se Zikmund Lucemburský, který byl do kostnického koncilu jediným arbitrem, této role docela snadno vzdal a stal se jen jedním z kandidátů, nelze najít jednoznačnou odpověď.<sup>741</sup> Musíme ji však hledat v jeho celkové politice vůči papeži Janovi XXIII. v období koncilních příprav v druhé polovině roku 1413 a roku následujícího. Rozhovory v Como, kongres v Lodi a další četné příležitosti ukázaly, že římský král nemohl alespoň v této fázi přehlížet papežovy zájmy, pokud chtěl úspěšně svolat koncil.<sup>742</sup> Přítomnost papežského legáta u Brodnice a citovaná pasáž z příměří může svědčit o dosaženém kompromisu mezi papežem a římským králem.

Velmistr Michal Kűchmeister udělil řádovým vyslancům plnou moc k vyjednávání o trvalém míru, jehož mohlo být dosaženo buď na základě soudního procesu a práva, nebo smíření (*per viam iuris vel amicabilem compositionis*), a o osobě rozhodčího soudce.<sup>743</sup> Kromě toho ale delegáti obdrželi plnou moc k uzavírání a prodlu-

739 Uvedení pouze tohoto termínu v textu příměří by mohlo překvapivě naznačovat, že v Kostnici mělo jít pouze o ten typ smírčího soudu, který není veden *via iuris*. Jinak by musel být uveden ještě termín *arbitrium* nebo *sententia* pro označení rozhodčího výroku. Další vývoj však ukazuje, že ve hře byly stále obě možnosti.

740 Tuto skutečnost NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 61–80 ve své interpretaci kostnického procesu přehlédl. Jeho závěry přesto převzalo celé následující bádání.

741 K roli Zikmunda Lucemburského na kostnickém koncilu viz literaturu v pozn. 67.

742 Více k tomu viz BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil I*, s. 15–66, 115–126. O setkání papeže a krále v Lodi informoval tehdy nemocného řádového prokurátora Petra Wormditta biskup Jakub z Adrie, který mu potvrdil, že většina jednání byla vedena tajně, viz BGDO II, s. 186, č. 87: *der bobst, die cardinal und der romische konig vil heimlicher tedinge han gehalten, der man nicht wol mochte erfaren*.

743 Tamtéž, s. 222–223, č. 110; RBDO II, s. 123–124, č. 85; LivUB VI, sl. 391, č. 3001: [...] *ad prosequendum dictum negotium inviolabilis unionis ac concordiae, foederisque, pacis perpetuae, per viam iuris vel*

žování příměří.<sup>744</sup> Předmět sporu je v plné moci označen několika velmi obecnými termíny jako neshody, spory, škody, zločiny a porušování smluv a dohod.<sup>745</sup> Velmistř a řád se zavázali přijmout a potvrdit *compromissum* a všechna ostatní *gesta a facta*, která budou dohodnuta mezi jeho vyslanci a druhou stranou. Také polský král Vladislav II. Jagello udělil podle ustanovení brodnického příměří svému poselstvu plnou moc k volbě rozhodčího soudce nebo rozhodčích soudců. V textu jsou označeni jako *arbitrator vel amicabile compositor*, resp. *arbitratores vel amicales compositores* (tedy nikoli *arbiter!*), což znamená, že polské poselstvo bylo připraveno jednat o arbitráži (rozhodčím procesu) jen na základě přátelského smíření, nikoli práva.<sup>746</sup> Navíc polská plná moc na rozdíl od velmistřovy listiny obsahuje vlastní *compromissum* se závazkem přijmout rozhodčí výrok bezvýhradně. Rovněž předmět sporu je oproti řádovému zplnomocnění konkrétněji specifikován do tří oblastí: 1. „státní“ příslušnost některých hradů a sporných území jako např. Pomoří, michalovské a chelminské země; 2. peněžité tresty, které měla jedna nebo druhá strana zaplatit za porušení předešlých výroků Zikmunda Lucemburského; 3. vzájemně způsobené škody a další rozpory a neshody.<sup>747</sup>

Na první pohled nepodstatné rozdíly působily při pozdějších jednáních velké potíže a dávaly jedné či druhé straně možnost celý proces zdržet nebo zcela zablokovat. Na podzim roku 1414 se to však všem zúčastněným mohlo jevit jinak. Brodnickým příměřím a vysláním pověřených zástupců na kostnický koncil se přece jen oběma stranám otevřely nové možnosti řešení dlouholetého konfliktu. Arbitráž byla sice stále ve hře, avšak nevyřešená otázka kolem osoby rozhodčího a rozdílný rozsah zplnomocnění obou delegací způsobily zdržení celého procesu. Dvouletá lhůta příměří, které bylo nezbytnou podmínkou provedení arbitráže, dokonce nestačila, a tak musela být během koncilu třikrát prodlužována, jinak hrozilo obnovení války (viz výše).

Ještě před jmenováním vyslanců doporučoval prokurátor Wormditt velmistřovi, aby přenechal spor papeži, nikoli světskému knížeti, a aby byl veškerý nutný pí-

---

*amicabilis compositionis, nec non ad transigendum et paciscendum arbitros seu arbitratores, seu amicales compositores eligendum [...].*

744 Tamtéž, sl. 391–392, č. 3001: [...] *plenam et omnimodam potestatem, novas treugas pacis recipiendi, aut etiam veteres prorogandi [...].*

745 Tamtéž, sl. 391, č. 3001: *Super omnibus displicentiis, limitibus, graniciebus, dampnis, iniuriis, rancoribus, dissensionibus, litibus, odiis factorum et stipulatorum concordatorum et promissorum violationibus [...].*

746 CESDQ II, s. 65, č. 56: *damus et concedimus plenam et omnimodam potestatem et facultatem ac mandatum speciale ad compromittendum [...]* in [vyjmenované všechny osoby potencionálních arbitrů podle brodnického příměří – PB] [...] *tamquam in arbitratorem vel arbitratores ac amicabilem compositorem vel amicales compositores.*

747 Tamtéž: [...] *de et super [1.] terris videlicet Pomeranie Michaloviensi et Culmensi necnon et aliis terris opidis castris et possessionibus quibuscumque, [2.] penis omnibus et singulis, quas ipse partes vel earum aliqua laudo vel sentencie ipsius domini regis Romanorum inter partes predictas late contraveniendo vel eidem non parendo incidit, necnon [3.] dampnis quibuscumque et interesse ac omnibus et singulis controversiis differentiis litibus [...].*

semný materiál proti polské straně předán papežskému legátovi Vilémovi ze Challant, který měl brzy po podepsání brodnického příměří odcestovat na koncil.<sup>748</sup>

Řádová delegace zřejmě s sebou přivezla písemně připravenou řeč, v níž měla před papežem, římským králem a koncilními otci veřejně zaznít stručná historie sporu, právní zdůvodnění řádového stanoviska a výzva k podpoře těžce zkoušené duchovní korporace. Podle této řeči řád vždy souhlasil s navrženým způsobem arbitráže, avšak nebylo mu to nic platné, protože buď zvolení soudci nejednali jako arbitři, ale spíše jako advokáti vlastní strany (*non arbitri inter partes, sed partium essent advocati*), anebo polská strana odmítla předat při do rukou papeže. Řád byl pak nucen souhlasit s římským králem jako arbitrem s nadějí, že snad díky němu bude dosaženo vytouzeného míru.<sup>749</sup>

Pomineme-li propagandistické akce, pak ve věci arbitrážního řízení se první měsíce roku 1415 prakticky nic nedělo, neboť pro krále Zikmunda byly prioritou jiné záležitosti. Když král konečně dovolil, aby před něj předstoupili zástupci obou stran, nic nenasvědčuje tomu, že by jednání měla charakter rozhodčího řízení. Římský král stále různými způsoby ujišťoval obě strany o své přízni, avšak s řešením sporu příliš nespěchal.<sup>750</sup> K prvnímu jednání došlo teprve 7. dubna, při němž zřejmě obě strany představily svá stanoviska, ačkoliv z listu prokurátora Wormditta by se mohlo zdát, že slovo dostali jen zástupci řádu. Když chtěl Zikmund hovořit s polskými zástupci, prý mu v tom zabránili dva nejmenovaní kardinálové. O dva dny později mělo jednání pokračovat, avšak poselstva se králova příchodu nedočkala.<sup>751</sup> K podobnému setkání došlo ještě v červnu 1415, ale o jeho obsahu prameny

748 Viz zprávy prokurátora Wormditta z 18. července 1414 (BGDO II, s. 215–216, č. 105) a ze 16. srpna téhož roku tamtéž, s. 217–220, č. 107, zde s. 218–219: *was doheyme nicht geschlichtet werden könne, solle der HM an den Papst „schieben“, sich aber nicht mehr in die Hände weltlicher Fürsten geben. In bobstes hoße mus uch gerechtikeit widerfaren noch redlicher Fürstunge [...]*.

749 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 94: [...] *ut dicta causa ad sanctitatem domini nostri ac sedis Apostolice examini remitteretur. Cui petitioni per partem adversam extitit manifeste et aperte contradictum, et se id non facturos protestabantur per expressum. Quare ordo aliam viam, si forsan per illam ad finem optate pacis, iusticia suffragante, posset attingere, compulsus est temptare. Ita voluntatibus ambarum partium concurrentibus in serenissimum principem [...] Segesmundum [sic! – PB], Romanorum ac Ungarie regem, extitit compromissum.* Veřejné přednesení anonymně dochované promluvy je předmětem diskuze, více viz pozn. 833.

750 Již 19. listopadu 1414 potvrdil král Zikmund na žádost německého mistra Konráda z Egloffsteinu řádu všechna privilegia, tudíž se konfirmace vztahovala pouze na německé a italské území (HHStA Wien, Reichsregister, Bd. E, fol. 109r; RI XI, č. 1321). V dubnovém listu 1415 vysvětluje král velmistřovi, proč v jeho záležitosti došlo k takovému zdržení, ačkoliv byl jeho zástupci opakovaně vyzýván k opaku, a ujišťuje ho, že jakmile dosáhne jednoty s přítomnými kardinály a koncilními *nationes*, nic už nebude stát v cestě projednání dotyčného sporu. Jen žádá, aby velmistr ještě neodvolával své zástupce z Kostnice, viz *Urkundliche Beiträge*. Hg. v. W. ALTMANN, s. 594–595, č. 6. Polskou stranu zase král Zikmund uklidnil potvrzením (20. dubna 1415) spojenecké smlouvy s králem Vladislavem II. Jagellem uzavřené roku 1412 v Lubovni, viz RI XI, č. 1631. Srov. NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 65–66.

751 List prokurátora Wormditta velmistřovi z 13. dubna 1415, BGDO II, s. 234–235, č. 117: *Am nehsten sontage noch Ostern vorbotte her uns und ouch die Polan. Und do wolde her wissen, das wir mit kurzzen worten welden unser meynunge sagen. [...]* Als dann aber der römische König im Einverständnis mit den Ordensgesandten mit den Polen habe sprechen wollen, seien zwei Kardinäle und *die obirsten vom concilio zu*

mlčí.<sup>752</sup> Taktéž o činnosti komise, kterou 11. května téhož roku Zikmund jmenoval a do jejíhož čela dosadil kardinála Františka Zabarellu, nevíme kromě jejího složení nic konkrétního, snad jen to, že měla pracovat *ad tractandum concordiam*.<sup>753</sup>

K zásadnímu projednání sporu mezi řádem a Polsko-litevskou unií došlo až ve dnech 13. až 15. července, krátce před Zikmundovým odjezdem z Kostnice na diplomatickou cestu po západní Evropě. Jednání, o němž jsme celkem podrobně informováni díky relaci řádového prokurátora,<sup>754</sup> proběhlo před hlavním výbohem koncilu za přítomnosti deputace čtyř *nationes* (*omnes deputati quatuor nationum*). Prokurátorův protokol byl samozřejmě určen řádovému vedení, a proto není prost tendenčnosti. Z jeho popisu mělo být patrné, že polští zástupci chtějí pouze vyvolávat hádky, nejsou ochotni přistoupit na rozumný kompromis a jsou nestálí ve svých návrzích a postojích. Řádoví delegáti prý naopak dokázali svým postojem získat přízeň přítomných zástupců koncilních *nationes* i krále Zikmunda, a to i přesto, že je chtěl král přimět, aby uznali lenní svrchovanost říše. I přes tuto zaujatost lze v prokurátorově líčení zřetelně vidět, že král Zikmund nechtěl celou záležitost uspěchat, ale raději odložit do svého návratu z diplomatické cesty.

Římský král měl na 13. července naplánovanou programovou řeč ke koncilnímu výboru, v níž vytyčil čtyři hlavní body své politiky: vyřešení církevního schizmatu, mír mezi Francií a Anglií, mír mezi Polskem a řádem a křížovou výpravu do Jeruzaléma.<sup>755</sup> V ožehavé otázce prusko-polského sporu požádal koncilní otce, aby

---

ihm gekommen. Seitdem sei nichts mehr erfolgt, obwohl man am Dienstag den ganzen Tag auf den König gewartet habe. Es sei zu befürchten, daß der römische König, solange er *mit dem concilio also bekummert* sei, wenig in den Angelegenheiten des Ordens tun werde.

752 List prokurátora Wormditta velmistrovi z 22. června 1415, tamtéž, s. 250, č. 120: Vor kurzem habe der römische König begonnen *czu teydingen czwischen den Polen unde den orden*, woran er selber wegen Krankheit nicht habe teilnehmen können. Einzelheiten werde der Komtur von Christburg berichten. Jeho zpráva se nedochovala.

753 ACC II, s. 241: *Die sabbati XI. mensis Maii gloriosissimus d. d. Sigismundus Romanorum et Ungarie rex elegit reverendum in Chr. p. d. Franciscum miseracione divina cardinalem Florentinum et duos de qualibet nacione per ipsas naciones deputatos, quorum nomina inferius describuntur, ad tractandum concordiam inter reverendum d. d. Wladislaum Polonie regem et rev. p. d. [...] generalem et dominos de Prussia super certis eorum controversiis diu inter eos versis et vertentibus. Et eadem die d. rex cum prefatis d. deputatis, partibus et advocatis earum dicta de causa convenerunt in domo prefati d. Florentini*. Z těch několika málo indicíí lze usoudit, že komise byla příznivě nakloněna polské straně. Vedoucí komise býval učitelem Pavla Włodkowice a Ondřeje Łaskarzyce, dvou významných kanonistů a členů polské delegace. Navíc záměr komise – *ad tractandum concordiam* – se zcela shodoval s rozsahem kompetencí zástupců polského krále, viz NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 68.

754 Plný text relace prokurátora Wormditta z tohoto klíčového tří denního jednání vydal Antoni Prochaska v CEV, s. 322–325, č. 641, jehož vydání obsahuje občas jazykové chyby a překlepy. Novější vydání v BGDO II, s. 251–256, č. 121 je přesnější, je však na některých místech zkráceno parafrází editora. Proto budou určité pasáže z prokurátorovy relace níže citovány spíše z edice Antoního Prochasky. K popisovaným jednáním viz NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 283–286; ISRAEL, O.: *Das Verhältnis*, s. 20–22; BOECKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 202–205; NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 69–71; BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil II*, s. 153–154.

755 Hardt II, sl. 482–483; RI XI, č. 1828a.

v době jeho nepřítomnosti přikázali jak velmistrovi, tak polskému králi pod hrozbou církevních sankcí dodržovat brodnické příměří.<sup>756</sup> Tím Zikmund považoval problém za dočasně vyřešený, avšak o slovo se po jeho proslovu přihlásil poznaňský biskup Ondřej Łaskarzyc, který krále požádal, aby byl vykonán jeden z bodů budínského výroku z 24. srpna 1412 týkající se włocławského biskupství.<sup>757</sup> Na to hbitě zareagoval řádový prokurátor Wormditt, který navrhl, aby byl v takovém případě realizován celý budínský výrok, a nejenom jeho určitá část, o což prý řád neustále usiloval. Otevřeně přítom obvinil polské zástupce, že ve skutečnosti nechtějí uposlechnout budínský výrok poté, co jeho platnost minulý rok vypršela, stejně jako nechtěli a nechtějí respektovat toruňský mír. Prokurátor proto vybídl krále, ať se polské delegace zeptá, zda jsou ochotni se podřídit budínskému výroku a zda uznávají římského krále a Svatou říši římskou *vor eren obirsten*.<sup>758</sup> Po této dvojnásobně a zálučně formulované otázce byli k jednání přizváni ostatní zástupci obou stran (dosud tam byly pouze deputace čtyř *nationes* tvořící hlavní výbor koncilu), mezi nimiž se rozproudila živá debata. Po chvíli však přítomní Poláci hrdě prohlásili, že se nepovažují za poddané říše, protože *konig von Polan sei ein freier konig*.<sup>759</sup>

Po této nekontrolované výměně názoru byly obě strany na příkaz Zikmunda Lucemburského odeslány pryč. Otázka položená prokurátorem přivedla římského krále na myšlenku, že je třeba tuto spornou záležitost vyjasnit rovněž ve vztahu k řádu. Po určité chvíli byli opět předvoláni řádoví zástupci, kterým král Zikmund

756 CEV, s. 322, č. 641: [...] *bat sie, das sie wol teten und in seinir abewesunge und schreiben dem konige czu Polan und och dem orden, das si den offgenomen frede bei gebote des heiligen concilii stete und feste hilden.*

757 Tamtéž, s. 322–323, č. 641: *Item do der konig alle seine rede geendet hatte, do stund off der bisschoff von Posenow und sprach: Gnediger konig, is ist no irkand noch euwer bevelunge, das ir euwer orteil das ir habet usgesprochen czu Ungern als von dem bischove und kirchen czu Lesslaw und och von meiner wegin; also bitte ich euch gnediger konig, das ir das selbe orteil volfulgen welleth durch der gerechtikeit willen.*

758 Tamtéž, s. 323, č. 641: *Lieber gnediger herre und ander erwirdigen vettere! Si sprechen, das is irkand sei, das euwer gnade dem ussproch mag volfulgen, no spreche ich von des ordens wegin, das das der orden och genczlich begerth und bitten und rufen euwer konigliche maiestad euch erwirdigin in gote vetere und dorczu das gancze concilium, das ir gnededlich geruchet czu bestellen, das do geschee eine volfugunge in allen stucken des selbigen ussprochs unsers gnedigen herren Romischen und Ungarisschen konigis; sunder euwer gnaden geruchen eins czu herzen czu nemen und czu wissen, das si alleine bitten eine volfulgunge des ussproches von der kirchen und des probst wegin von Lesslow und nicht von des konigis wegin und andern stucken. Sunder der orden der lowtherlich dem rechten nochfulget der bittet und begert, das eine volfulgunge werde von allen stucken, beide von des konigis seithe von Polan und och des ordens, und geruchen euwer gnadin czu wissen und czu merken, das si unredliche bethe vobringin, wenn si bitten volfurunge des orteils und sprechen doch offenbar, als das kuntlich ist fursten beide geistlich und wertlich, prelaten, rittern und knechten, das si mit nichte bleiben wollen bei dem ussproche noch bei der berichtunge die czu Thorun ist gescheen, die do ist bestetiget durch den selbigen ussproch. Dorumbe lieben herren, froget di Polan, ab si den ussproch halden wollen und ab si bleibin wollen bei dem brive und berichtunge czu Thorun und ab si irkennen uwern gnedigin herren Romisschen konig etc. und das heilige reich vor eren obirsten, also das her mochte sein ein volfurger seinis orteils noch deme, das die czeit in deme ussproche vorgangin ist.*

759 Tamtéž: *Item als beide part, ab si irkenten das reich vor iren obirsten, und noch vil redin di do geschogin hin und her, do merketete man us der Polan rede wol, das si das reich nicht irkennen, sunder ir konig von Polan sei ein freier konig.*

vyčetl neupřímnost ke dvěma univerzálním autoritám – papeži a císaři. Řád prý ve skutečnosti nechce být nikým souzen, neboť když je předvolán před císaře, argumentuje tím, že je bezprostředně podřízen papeži, a naopak když je pozván k papežskému soudu, tvrdí, že je součástí říše.<sup>760</sup> Proto požádal řádové zástupce, aby se vyjádřili jasně a otevřeně, zda jsou ochotni se podřídit soudu svaté církve, svatého koncilu nebo říše.<sup>761</sup> Po krátké poradě, která byla řádovým delegátům umožněna, dostal král následující odpověď: řád vždy byl a je poslušen svaté církvi a říši, a proto se bezvýhradně a ve všech záležitostech podvoluje soudu svaté církve, svatého koncilu i Svaté říše římské. K tomuto účelu jeho vyslanci obdrželi plnou moc pro rozhodčí řízení jak podle práva (*in dem rechte*, tj. *arbitrium*), tak i na smířcím principu (*in der fruntschaft*, tj. *amicabilis compositio*).<sup>762</sup> S takovou odpovědí byl Zikmund prý spokojen.<sup>763</sup>

Když řádové zástupce před Zikmundem vystřídali polští delegáti, prohlásili, že jejich pravomoc je v souladu s ustanovením brodnického příměří omezena pouze na rozhodčí řízení postavené na smířcím principu, nikoli podle práva, jinak by se jim stala velická nespravedlnost.<sup>764</sup> Polští zástupci byli opět vystřídáni řádovými, které Zikmund za jejich postoj pochválil.<sup>765</sup> Rovněž ostatní nezaujatí pozorovatelé

760 Tamtéž: [...] *hie ist vorbracht, wie das ir czu keime rechte gestehen wellet, sunder let man euch vor den keiser, so sprechet, ir gehoret der kirchen czu und bopst von den ir usgesatzt stat; werdet ir beschuldiget vor dem bobste, so sprechet ir, das ir gehoret under das reich, also kan nimandis von euch recht geschen.*

761 Tamtéž: *Wellet ir liden das gericht des heiligen concilii und des reiches, das saget clerlich und uffenbar.*

762 Tamtéž, s. 323–324, č. 641: *Der ordin der alzeit andechtig und gehorsam ist gewest und ist der heiligen kirchin, dem heiligen concilio und dem heiligen reiche, ganz und gar in allen sachen, und di sendeboten di di dohie sein von des ordens wegen haben volle macht in dem rechte und och in der fruntschaft.*

763 Tamtéž, s. 324, č. 641: *Dese antwort ist eine kluge wise heilige antwort.* Otázka lenní podřízenosti říši se některým účastníkům jednání silně vryla do paměti. Jeden z nich, varmijský biskup Jan Abezier, na dotaz velmistra z počátku roku 1419, zda řádový prokurátor někdy prohlásil, že řád není podřízen říši, vzpomínal jako na téměř čtyři roky starou událost, viz BGDO II, s. 589–591, č. 307; ISRAEL, O.: *Das Verhältnis*, s. 93, č. 17. Na velmistruv dotaz nedokázal biskup odpovědět kladně, i když nepopíral, že takové sdělení mohlo zaznít. Pokud ano, stalo se to ale bez vědomí prokurátora nebo jiného řádového vyslance. Jako důkaz neviný řádového poselstva uvádí právě jednání z července 1415, při nichž byli přítomni řížský arcibiskup, dzierzgoňský komtur Fridrich z Weldenu, prokurátor Wormditt a další *von dewtschen landen*. Tehdy *der orden bekente das romissche reich und were under dem reiche als andir cristene fursten* (BGDO II, s. 590, č. 309). Král Zikmund byl prý s takovým stanoviskem spokojen a nechal o tom vystavit notářské instrumenty. Totéž měl učinit prokurátor Wormditt, který by tuto písemnost měl mít ještě u sebe. Na důkaz věrohodnosti uvedl varmijský biskup přesné místo a čas jednání, viz tamtéž: *das ist gescheen czu Custniltz in der obirsten thumkirchen in der sacristien vir adir funff tage dovor, als unsir herre koning czog von Costniz keen Parpiniam und keen Hispanien.*

764 Tamtéž, s. 254, č. 121: [...] *dy Polan [...] weldin die sache in kein recht setzen, sunder sy hetten einen ofgenomen fredebriff czu Strosberg begriffen. Deme wellen sy nochfulgin, also das das uffenbar wart, das sy sich nicht gebin wuldin in ein recht, dovon sy in ein groes ungelimp qwomen und ein ydirman een unrecht gab.*

765 Viz slova Zikmunda Lucemburského řádovému poselstvu, tamtéž: *ir habeth huthe eine tat gethan, die euch bessir ist und notzer, denne das ir eynen mechtigin grosen streyt hettet gewonnen.*

a svědkové jednání prý začali pohlížet na řád daleko přívětivěji, neboť na celou záležitost mohli nyní pohlédnout z řádové perspektivy.<sup>766</sup>

Ještě týž večer navštívily deputace čtyř *nationes* jak polskou, tak řádovou delegaci v jejich obydlích, aby ověřily jejich plné moci. Z relace Petra Wormditta víme jen o návštěvě u řádových vyslanců, kde bylo konstatováno, že jejich zplnomocnění je naprosto v pořádku.<sup>767</sup>

Příští den (neděle 14. července) probíhalo zasedání hlavního výboru koncilu,<sup>768</sup> na němž byly přítomny deputace čtyř *nationes*, většina biskupů a univerzitních učenců, římský král a rýnský falckrabě. Během něj vystoupili hnězdenský arcibiskup Mikuláš Trąba, poznaňský biskup Ondřej Łaskarzyc spolu se dvěma polskými rytíři (zřejmě Jan z Tuliszkowa a Závaš Černý z Garbowa)<sup>769</sup> s návrhem, aby jediným rozhodčím soudcem byl Zikmund Lucemburský. Současně mělo polské poselstvo navrhnout, že pokud obě delegace nemají dostatečné zplnomocnění k vystavení takového *compromissum*, které by umožnilo arbitráž podle práva (*czu gehen in ein recht*), mají být zástupci vysláni do Malborku, resp. Krakova s cílem doplnit příslušnou dokumentaci.<sup>770</sup> Řádoví vyslanci s polským návrhem v obou bodech rádi souhlasili, neboť již plnou mocí k navrhovanému postupu disponují, a proto by uvítali, kdyby byla znovu veřejně přečtena (poprvé byl text přečten již včera). Kvůli naléhavějším záležitostem však k tomu nedošlo.<sup>771</sup>

766 Tamtéž: [...] *das sich dy sachen vil anders hetten, den sy dy Polan hatten vorgegebin.*

767 CEV, s. 324, č. 641: *Item an dem selben tage uff den obend woren die deputaten der vier naciones beienander, do brachte wir vor unserm anlassbriff uff das sie irktenen, das wir io mit voller macht hie weren; [...] das di brive folle macht in sich hetten [...].*

768 Jednání ze 14. července kromě prokurátora Wormditta (Tamtéž, s. 324–325, č. 641; BGDO II, s. 254–255, č. 121) popisuje rovněž dobový anonymní latinský zápis v rukopisu z 15. století DOZA Wien, Hs. Nr. 142, s. 140, který je ovšem neúplný (poškozený). Podle P. Nieborowského (NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 155–156) popisuje latinský záznam pokračování jednání, o nichž se zmiňuje Petr Wormditt. Podle editora Wormdittových zpráv Hanse Koeppena se ale jedná o popis téhož jednání (viz BGDO II, s. 255, č. 121, pozn. 19, kde je citován celý zápis z vídeňského rukopisu). Spíše se přikláním k názoru Koeppena, protože oba záznamy jsou shodné, co se týče projednávaných záležitostí. Na druhou stranu anonymní zápis na rozdíl od Petra Wormditta uvádí místo a čas zasedání, které mělo proběhnout *in refectorio magno* [...] *post prandium in domo Minorum*. Jednalo se o františkánský klášter, kde během koncilu zasedala zpravidla *natio Germanica*.

769 Prokurátor Wormditt polské vyslance neidentifikuje na rozdíl od anonymního zpravodaje, DOZA Wien, Hs. Nr. 142, s. 140: *ambasiatores Polonie videlicet domini [episcopi Gne]jcznensis et Posnaniensis et duo milites.*

770 BGDO II, s. 254, č. 121: [...] *hätten die Polen vorgebracht, das sy alle ir sachen bleibin weldin der alto et basso bey dem romisschen koninge, und ab sy adir wir nicht volle macht hetten, czu gehen in ein recht, so weldin sy botschaft in heim schicken.*

771 CEV, s. 324, č. 641: [...] *das selbige tete och der ordo mit begerlichem muete als wol als si das ofte und vil geboten haben und begert und den selben herren koning dicke dornoch gebethen han und den anlaff czu thun nicht alleine der fruntschaft sunder och in dem rechte hetten di boten des ordens volkomliche keines usgenommen ganzce macht sam die macht brive di do gestern gelesin sind wol uswissen, und antworten do diselbigen brive, und boten, das man si een noch eins lese, und horten ab wir volkomliche macht gebrocht hetten, das kunde beqwemlich nicht gesein uff die czeit, wenn grose ander sachen uff die czeit czu handeln woren.*



Řádoví bratři měli zřejmě k dispozici kromě plné moci také tzv. *compromissum*.<sup>772</sup> S odvoláním na nedostatek času bylo dohodnuto, že si obě delegace navzájem vymění svá zplnomocnění a případné nedostatky budou odstraněny vystavením nového dokumentu v Malborku, resp. Krakově.<sup>773</sup> Polští zástupci překvapivě přiznali, že jejich zplnomocnění se ve skutečnosti týká pouze vedení arbitráže na smírčím principu (*in eine fruntliche berichtunge*) a nikoli podle práva (*czu rechte*).<sup>774</sup> Obě strany se v této situaci dohodly, že brodnické příměří bude nadále zachovááno pod hrozbou interdiktu, jenž by koncil uvalil na jeho rušitele.<sup>775</sup>

Přes noc ovšem polská delegace svůj postoj změnila, neboť v koncilních sankcích tušila nebezpečí uvalení hanby na polského krále nebo litevského velkoknížete, pokud by došlo k nějaké provokaci na prusko-polském pomezí. Následující ráno v pondělí 15. července ještě před zahájením 17. plenárního shromáždění sdělili polští zástupci římskému králi a některým prelátům své zamítavé stanovisko v otázce uvalení interdiktu na rušitele příměří. Podle Petra Wormditta tato změna postoje poškodila reputaci zástupců polského krále.<sup>776</sup>

Ještě téhož dne večer se král Zikmund a deputace čtyř *nationes* setkali s oběma stranami a položili jim zásadní otázku, jaký typ rozhodčího řízení jsou připraveni akceptovat a jakou roli by v něm měl král Zikmund hrát (*in welcher weys sy den an-*

772 Nedochováno. Podle zápisu ve vídeňském rukopise pražský kanovník a papežský auditor Jan Náz vyhotovil notářský instrument obsahující plnou moc i tzv. *compromissum*, viz DOZA Wien, Hs. Nr. 142, s. 140: *item domini Pruteni per organum domini Johannis Naso facta per eos hodie mane etc. et deinde produxit et legi fecit instrumentum copie hodie mane lecte super treuga facta inter Prutenos et Polonos et potestate compromittendi etc. item aliud instrumentum continens potestatem compromittendi et per viam iuris etc. et alias alte et basse etc.*

773 BGDO II, s. 255, č. 121: *Aber es sei ein gegenseitiger Austausch der Vollmachten vereinbart worden, und was gebrechlin dorinne funden wurden, das sulden dy Polan erem koninge schreibin und wir unserm meister, was do gebrochen ist, das is do vorfullet wurde.* DOZA Wien, Hs. Nr. 142, s. 140: [...] *quod ambe partes ostendant mandata sua, et dentur copie hincinde, et videatur, si sufficient; que si non sufficient, faciant, quod habeant sufficiencia.*

774 BGDO II, s. 255, č. 121: *Und do bekanten dy Polan uffenbar abireyns, das sy keyne macht hetten, sich czu gebin in ein recht, sunder czu setzen die sache in eine fruntliche berichtunge, während die Ordensgesandtschaft bekräftigt habe, daß sie volle macht czu rechte und och czu fruntschafft habe.*

775 Tamtéž: *Item warth do beslossen von beider parth volborth, das man dy treugas, das ist der offgenommen frede, sulde besteten undir einer buse des bannes durch das heilige concilium in einer uffenbaren sessio, und das das heilige concilium sulde gebieten beidyn teyln mit briven undir einer busen des bannes.* DOZA Wien, Hs. Nr. 142, s. 140: *concilium per decretum penale inhibebit partibus, ne [guerra] innovetur nec treuge violentur.*

776 BGDO II, s. 255–256, č. 121: *Item dornoch am montage, do die sessio solde sein, quomen dy Polan des morgens czu dem koninge und czu etlichen prelaten und meinten, das sy mit nichte werden vorlieben, das man in der sessio den uffgenommen frede besteten undir einer buse des bannes, wenne sy wol sicher weren, das von erem teile der frede stete und feste sulde werden gehalten. Und doroff blebin sy czumole herte und troten von dem, das sy an dem andern tage vorliebet hatten, also das der koning und ander herren dorin retten, das des ordens boten dieselbige sache durch bequemkeit lysen steen in einer gedold, wiewol sy sprochen und merkten, das das dy Polan mit grose ungeliche toten.* Editor H. Koeppen uvádí chybně, že 17. *sessio generalis* koncilu proběhlo o den dříve, tj. 14. července, viz tamtéž, s. 254, pozn. 16; srov. Hardt IV, sl. 468; NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 155.

*las an en setzen welden*). Jako první se vyjádřili Poláci, kteří chtěli v *compromissum* uvést konkrétní území, jenž si nárokovali – Pomoří, chelminskou a michalovskou zemi –, a všechny ostatní věci.<sup>777</sup> Zástupci řádu nesouhlasili a navrhovali, aby byl v *compromissum* předmět sporu formulován obecně. Proti jmenování konkrétních území uvedli tři argumenty: na uvedená území vlastní řád (1) platná privilegia; jejich právoplatná držba byla potvrzena (2) toruňským mírem a (3) budínským výrokem. Tato ustanovení mají být podle řádu zachovávána. Nové projednávání ustanovení, která byla potvrzena v uvedených dokumentech, považovali řádoví zástupci za protiprávní, a proto od nich nehodlali v žádném případě odstoupit. Jejich *compromissum* mohlo zahrnovat pouze všechny sporné a dosud nevyřešené záležitosti.<sup>778</sup> Polská strana však trvala na svém stanovisku.<sup>779</sup> Ostatní přítomní prů považovali polský požadavek vůči řádu za nespravedlivý, a řádový návrh naopak za přijatelný. Dohoda tudíž nebyla v této chvíli možná, a proto bylo řádu doporučeno, aby svou při vnesl před koncilní soud.<sup>780</sup>

Ke společnému vystavení tzv. *compromissum* před Zikmundovým odjezdem z Kostnice tedy nedošlo, i když se obě strany předběžně shodly na Zikmundovi jako arbitrovi. Nakonec se ukázalo, že daleko větší překážkou bude vymezit předmět sporu, který měl rozhodce řešit, a způsob vedení rozhodčího procesu. Nedostatky měly být odstraněny vystavením nových zplnomocňujících listin. Jediné, na čem se obě strany skutečně dohodly, byla vůle prodloužit brodnické příměří, ačkoliv koncil jako garant jeho dodržování byl polskou stranou odmítnut. Této role se proto ujal Zikmund Lucemburský.

Můžeme se jen dohadovat, jak římský král vnímal dosavadní postup obou stran, když opouštěl město Kostnici, ačkoliv z tónu jeho listiny z 16. července 1415 by mohlo vyplývat, že postoj řádových zástupců mu byl sympatičtější.<sup>781</sup> Zikmund Lucemburský v něm Michalu Kuchmeisterovi poděkoval za vyslání řádové-

777 BGDO II, s. 256, č. 121: *Do sprochen dy Polan, das sy welden einen hindirgang [compromissum – PB] thun von dem lande von Pomern, Colmen, Michlawer land etc und von allen sachen.*

778 Tamtéž: *Do antwozte wir, das wir wolden geen czu dem koninge all des ordens sache in geveer, das ist in die gemeyne und nicht in specie, das ist uff keine usgedrockte land; wenne uff dy land, dy sy nenthen, hette der ordo gute privilegia und brive und mancherley berichtunge, den fredebriff czu Thorun und den ussproch König Siegmunds und sulche hengelegete und berichte sache. Wo wir gebin yn eyn nuw irkenntnis, so trete wir von aller alden berichtunge und och von dem ussproche, das uns nicht steet czu thun. Sunder wir wellen den anlass machen von aller czweitracht, von allen andern sachen, als is was do bericht und hengeleget. Ist es, das das berichtet seye und heengeleget, und was och usgesprochen were, das is och dobei blebe, is were denne, das sulche berichtunge, henlegunge und ussproch mit rechte breche, des wir dach nicht hoffen, das welde wir offnemen.*

779 Tamtéž: *Das wuldin dy Polan nicht thun.*

780 Tamtéž: *[...] alle herren, dy irkanten, das die irbietunge des ordens gnug was, <und> sprochin, das dy Polan daran eyns ungleichen begerten, wenne sy domete den orden wulden umbekomen, das her mit eime sulchin anlass trete von aller aldin berichtunge und ussproche, dorczu sy nicht rathen wulden. Sunder sy riten dem orden, das her anrufe das heilige concilium umbe eyn recht.*

781 Originál viz MNK, BKCz, Zbiór Dokum. Perg., č. 311. Srov. CESDQ II, s. 72–73, č. 60; RI XI, č. 1836.

ho poselstva vybaveného plnou mocí, které předalo celou záležitost bez výhrad do královských rukou.<sup>782</sup> Proto Zikmund slibuje řádu dvojí, jednak že v této věci rozhodne v jeho prospěch (*zu irem besten*) a že mu poskytne plnou podporu, pokud bude pruské území napadeno Jagellovými a Vitoldovými vojsky.<sup>783</sup> Na druhou stranu jsou formulace listu dosti obecné a nepřilíš zavazující, proto by bylo velkým zjednodušením tvrdit, že se král Zikmund jednoznačně postavil za řádové rytíře. Navíc se nedá zcela vyloučit existence listu podobného obsahu, ovšem vydaného ve prospěch krále Vladislava II. Jagella.<sup>784</sup>

Odjezd Zikmunda Lucemburského z Kostnice 18. července 1415 způsobil, že kostnický proces dostal novou podobu a dynamiku. Někteří delegáti obou stran se snad připojili ke královskému doprovodu, i když s jistotou to lze tvrdit pouze o polském rytíři Záviši Černém z Garbowa. Ostatní zůstali v Kostnici, kde se koncilní otcové kvůli ofenzivě polské strany a její snaze pozvednout celý spor na doktrinní úroveň začali stále více přiklánět na stranu Polsko-litevské unie.<sup>785</sup> V Kostnici zastupoval římského krále kurfiřt falckrabě Ludvík III. (jako *vogt a beschirmer* koncilu), který však do probíhajícího sporu podle všeho aktivně nezasahoval.<sup>786</sup>

Mezi Zikmundovým dvorem, pohybujičím se po západní Evropě, a Kostnicí probíhala díky posílům čilá výměna informací, takže král byl jistě dobře zpraven o aktuálním dění na koncilu.<sup>787</sup> Zikmundův příznivý postoj vůči velmistroví a řádu se však během diplomatické cesty v druhé polovině roku 1415 a zejména v roce 1416 zásadně proměnil. Pro řád to bylo nebezpečné zvláště tehdy, kdy král Zik-

782 CESDQ II, s. 73, č. 60: [...] *das wir ire volkommenliche mahte haben in fruntlikeite und im rehten ire sache zu handeln hinczulegen und zu berihten.*

783 Tamtéž: [...] *dorumb haben wir in unser kungliche gnade zugenyget und versprechen in by unsern kunglichen worten, das wir alle ire sache im rehten oder in fruntschaft getrulichen zu irem besten vorwenden wollen [...] und wurden sy [...] von den [...] kung Wladislaw und Wytaut angegriffen oder gekrieget: so sollen und wollen wir in getrulichen raten, helfen und bylegen.*

784 Srov. GOŁĘBIOWSKI, Łukasz: *Dzieje Polski za Władysława Jagielly i Władysława IIIgo. Tom I.* Warszawa 1846, s. 241, pozn. 396, který se odvolává na dnes nezvěstný originální dokument s tímž denním datem jako v citované listině: *Oryginal biblioteki puławskiej datowany w Kosterze [sic!] 1415 we wtorek po ś. Małgorzacie (16 lipca).*

785 Traktáty a žalobní články rektora krakovské univerzity Pavla Włodkowice, christianizace Žmudi a žaloba na *Satiru* dominikána Jana Falkenberga, které postupně ovládaly debatu až do závěru koncilu, měly za cíl zpochybnit samotnou podstatu existence Řádu německých rytířů. Všechny tyto skutečnosti měly ovšem na otázku, kdo bude rozhodčím soudcem v tomto sporu, prakticky nulový vliv, srov. BOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 216–296.

786 Zikmundova jmenovací listina z 22. června 1415, viz HHStA Wien, Reichsregister, Bd. E, fol. 181v–182r (RI XI, č. 1771), nevykračuje příliš za obecné formulace a nevypočítává oblasti nebo témata, jimiž se falckrabě měl zabývat.

787 Svědčí o tom např. opisy dvaceti listů posílaných mezi Zikmundem a koncilem, jež jsou obsaženy v rukopise maďarské Národní knihovny v Budapešti, Országos Széchényi Könyvtár, Cod. Lat. 260, fol. 3r–6r, 31r–39r, 41r–49v. Digitální kopie rukopisu viz na <http://archives.hungaricana.hu/> (252473) a jeho popis viz BARTONIEK, Emma: *Codices manu scripti latini. Vol. I. Codices latini mediæ ævi.* Budapestini 1940, s. 228–235.

mund opět zavítal do Kostnice (27. ledna 1417), avšak stále nebylo zřejmé, kdo bude arbitrem a jakým způsobem by měl případný rozhodčí proces probíhat.

Neochota řádu vydat tři vesnice, delegace žmuďských neofytů, která dosvědčovala úspěch polské misie mezi pohany<sup>788</sup> a ztroskotání bilaterálních rozhovorů mezi velmistrem a polským králem o procedurálních otázkách, které se měly uskutečnit v říjnu 1416 na hradě Veliuona u řeky Memel<sup>789</sup> – to vše stavělo řád v Zikmundových očích a částečně i před koncilní veřejností do nepříznivého světla.

Římskému králi nejvíce vadila neochota německých rytířů uznat lenní svrchovanost říše. Pokud prý vedení řádu svůj postoj v této otázce nepřehodnotí, bude Zikmund „nucen“ podpořit polského krále (i vojensky).<sup>790</sup> Nepříznivě pro řád působilo rovněž zdržení příjezdu nové řádové delegace, která do Kostnice dorazila až v polovině dubna 1417.<sup>791</sup>

Ještě před jejím příjezdem měl Jan z Wallenrode jasno v tom, že v této situaci řádu zbývají pouze dvě možnosti: buď se zcela a bezvýhradně přimkne k římskému králi nebo nalezne podporu u budoucího papeže a koncilu.<sup>792</sup> Arcibiskup tím nejspíše vyjadřoval stanovisko římského krále. Řádové poselstvo stále ještě doufalo, že dlouho očekávaná nová delegace z Prus dokáže odvrátit Zikmundovu nepřítelství vůči německým rytířům.<sup>793</sup> V opačném případě řád vážně počítal s možností přenést spor z krále na koncil, aniž by tím však utrpěla králova čest. Překvapivě by takový postup prý uvítali rovněž polští zástupci!<sup>794</sup> Na jedné straně se objevovaly varovné hlasy, že Vladislav II. Jagello a Vitold se připravují k vojenskému útoku na řádové území, na straně druhé kanovník Kašpar Schuwenpflug uklidňoval vel-

788 BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 205–208.

789 Tamtéž, s. 210. K neuskutečněným dvoustranným rozhovorům viz SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 385–386.

790 Viz list varmijského probošta Kašpara Schuwenpfluga velmistřovi z druhé poloviny března 1417 v ISRAEL, O.: *Das Verhältnis*, s. 91, č. 14; BGDO II, s. 394, č. 202: *Der römische König habe geäußert, er welle sich des ordens sache nicht undirwinden, er sei denn sicher, wie er mith euch [velmistr – PB] dran sey, ab ir zu deme reychen adder nicht gehoʳet; tamtéž, s. 396, č. 202: [...] werdet ir nicht under deme reiche aleyne bleiben, so mußse er seime bruder deme koʳnige von Polan weder euch helfen.*

791 Viz pozn. 191. Srov. list arcibiskupa Wallenrode velmistřovi z 15. března 1417, LivUB V, sl. 207, č. 2120: *Es ist uns und andern euern hie zu Costnitz etwas gross fremde, das ir die zwen gebietiger so lange ufziehet her zukomende, want unser here der koning an der mitwochen vor Purificationis Mariae her gen Costenz komen ist, und wir mit den andern euern hie in euern sachen vor dem heiligen concilio, noch vor unserem heren, dem koning, nictes handeln, beitende der selbigen euer gebütiger.*

792 BGDO II, s. 394, č. 201: *enczwar ir werdet des gancz bii unserm hern dem koʳnige oder bii dem zukunf-tigen babst und dem heiligen concilio bleiben.*

793 Noví vyslanci obdrželi zplnomocnění od velmistra 4. března 1417 a na cestu z Marienburgu vyrazili o tři dny později, viz RBDO II, s. 233, č. 300; BGDO II, s. 392–393, č. 200.

794 Není jasné, z čeho Kašpar Schuwenpflug vyvozoval, že polská delegace bude s tímto postupem (přenést spor z královny pod koncilní jurisdikci) souhlasit, viz ISRAEL, O.: *Das Verhältnis*, s. 91, č. 14: *so haben wir uf eine weg gedocht, wie wir mit gelimpe unser sachen us seinen henden vor das concilium brengen mugen, und sie vor deme zu eime frede noch unserm besten sinne handeln [...] mich dunket, die Polan waren also gerne us des koniges handen als wir [...].*

mistra Kűchmeistera ironickou poznámkou, že pokud se římský král rozhodne podporovat polského krále stejně, jako dosud podporoval řád, nemusí se řádové vedení ničeho obávat.<sup>795</sup>

Polskému králi a litevskému velkoknížeti nejvíce vadilo, že řád údajně bojkotoval říjnové rozhovory u Veliuony. Svoji stůžnost vyjádřili v listu z 2. ledna 1417, který byl veřejně přečten na 31. plenárním shromáždění koncilu (31. března 1417).<sup>796</sup> Na polsko-litevská obvinění řádoví zástupci v Kostnici zareagovali nedatovaným listem, v němž obhajovali svůj i velmistřův postup. List včetně řádového návrhu řešení sporu (čtyři body) byl předložen koncilu za neznámých okolností někdy kolem 10. května.<sup>797</sup>

Důvody zablokovaného jednání řádové poselstvo hledalo samozřejmě na polské straně, která trvala na jediném způsobu řešení: rozhodčím soudcem (*arbitrator*) má být pouze Zikmund Lucemburský, který má vydat usmiřující výrok (*compositio amicabile*), aniž by zohledňoval právní argumenty obou stran a pravidla procesního práva. Tento postup by však řád uvedl do velmi nevýhodného postavení (*in maximum tenderet ordinis preiudicium*). Proto řád předkládá vlastní návrhy, jež jsou daleko vhodnější k dosažení míru. Řádový návrh byl o to naléhavější, že se lhůta pro příměří povážlivě krátila (13. červenec) a obava z obnovení bojů nebyla vůbec nereálná. Ze zkušenosti řádoví vyslanci věděli, že polská strana činila i během vyjednávání preventivní opatření a připravovala se na válku. Z toho důvodu řádoví zástupci požádali koncil, aby někteří nejmenovaní komtuři mohli opustit Kostnici, vrátit se do Prus a pomáhat připravovat obranu před eventuálním napadením řádového území.<sup>798</sup>

795 Tamtéž: *so durfet ir* [velmistř – PB] *euch keines vor im besorgen, wen er* [král Zikmund – PB] *dem konige* [polský král – PB] *also viel als euch denne mag zuhulfe komen.*

796 Hardt IV, sl. 1193–1196. Opis listu viz DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 141–142. Srov. NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 286–287, č. 9. Odesílatelé se představili jako *humiles et devoti filii Wladislaus Dei gratia rex Polonie Lithwanieque princeps supremus et heres Russie una cum Allexandro alias Witowd magno duce Lithwanie*, kteří se v tomtéž listu chlubí úspěšnou christianizační misí na Žmudi (viz pozn. 962).

797 DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 79–82. Srov. NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 287–288, č. 10. Datace předložení listu a čtyřbodového návrhu do doby kolem 10. května vyplývá ze zmínky o devíti týdnech do uběhnutí lhůty pro příměří, tj. 13. července (DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 85: *ne forte elapso tempore treugarum, quod tantum adhuc per IX septimanas durat*). P. Nieborowský klade předložení návrhu přímo do 12. května 1417, kdy se konalo plenární shromáždění koncilu (NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 213). V koncilních aktech však není o čtení listu řádového poselstva zmínka; srov. Hardt IV, sl. 1310–1312.

798 DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 81–82 (srov. NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 288, č. 10): [...] *tempus treugarum in brevi deficit, ut puta, XIII die mensis Julii proxime instantis [...] elapsis treugis dominus rex Polonie cum suis gwerras reincipiet indilate [...] experientia enim docuit, ut fratribus ordinis tractatus pacis per vias iuris aut amicie prosequentibus, pars adversa interim preparatoria bellorum disposuit et medio tempore provisiones fecit ad guerrarum apparatus. Petunt igitur admodum reverendi patris vestram graciousam licenciam ad partes redeundi dimittentes hic collegas suos in sufficienti numero, quibus vices suos committent dabuntque potestatem plenam ad prosecutionem omnium, que pro parte ordinis sunt agenda, ad quod faciendum sufficienti mandato sunt suffulti.*

V listu se také odkazuje na čtyřbodový návrh, který řádové poselstvo hodlalo předložit koncilu ke zvážení.<sup>799</sup> Návrh se dochoval ve dvou nepříliš odlišných variantách. Jedna byla pravděpodobně předložena kardinálům<sup>800</sup> a druhá koncilním *nationes*.<sup>801</sup> Němečtí rytíři navrhovali pestrou paletu možností: smíření, nové *compromissum*, soudní proces nebo koncilní komisi. Do řešení sporu chtěli zapojit koncil, budoucího papeže, římského krále a kurfiřty. Druhá strana měla zvolit jeden z navrhovaných způsobů vedení procesu.<sup>802</sup>

Řádoví zástupci požádali koncil, aby jejich návrhy byly předány polské straně a také stanovili termín jejich přijetí ještě v rámci platného příměří. Polská delegace se k navrhovaným bodům vyjádřila celkem rychle.<sup>803</sup> Ve svém dokumentu předloženém koncilním *nationes* kromě (!) *natio Germanica* velmi důkladně vysvětlila, proč musí být všechny navržené možnosti odmítnuty. Obšírnou argumentaci lze shrnout do věty, že obě strany se už před odjezdem Zikmunda Lucemburského na diplomatickou misi po západní Evropě obecně (*generaliter*) shodly na římském králi coby rozhodčím soudci, v jehož kompetenci je rovněž případné prodloužení brodnického příměří.

Na jaře 1417 řádové poselstvo s určitým neklidem vyhlíželo blížící se konec lhůty stanovené pro příměří. Podle pokračovatele kroniky Jana Posilge vážně hrozilo, že po sv. Markétě bude řádové území napadeno a jen přítomnost říšských knížat

799 Tamtéž, pag. 81: *ambassiatores ordinis offerunt vias et modos in prefata sequenti cedula utroque parti ad pacem magis aptos [...]*.

800 DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 82–86: 1) *compositio amicabile*, které by na základě brodnického příměří vyhlásil papež, koncil, římský král či jiný prelát nebo světský kníže; 2) *via compromissi* ohledně všech sporných záležitostí pod podmínkou, že budoucí papež spolu s římským králem projednají a rozhodnou i v těch bodech, které probíral už koncil; 3) soudní proces (*via iuris*) ohledně všech případů, které by polský král a litevský velkokníže chtěli předložit před koncilem, budoucím papežem, říši, římským králem nebo před jakýmkoliv legitimním soudcem; 4) komise složená z kardinálů a zástupců *nationes* k prozkoumání těchto tří návrhů, resp. k navržení vlastního řešení sporu, které řád slibuje přijmout pod podmínkou, že bude prodlouženo brodnické příměří; více viz Příloha: Soupis textů.

801 DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 90–93: 1) šest rozhodců z každé strany, kteří by vydali výrok respektující ustanovení toruňské mírové dohody (1411) a rozhodčího výroku Zikmunda Lucemburského (1412). V případě neshody měl rozhodnout papež jako superarbitr; 2) *via de novo compromisso* ohledně všech sporných záležitostí, který by měl řešit koncil a král Zikmund a nedořešené body by dořešil budoucí papež společně s římským králem; 3) *via iuris*, kterou by vedl koncil nebo papež, říše, římský král nebo kurfiřty ve všech sporných záležitostech; 4) komise složená ze zástupců *nationes* a kardinálů, která by posoudila, zda předložené návrhy jsou dostatečné, nebo navrhla vlastní způsob; více viz Příloha: Soupis textů.

802 BGDO II, s. 398–399, č. 204, pozn. 1; tamtéž, s. 415–416, č. 211, pozn. 3; srov. NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 207–214.

803 Dochovaný opis polské repliky není sice datován (DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 95–100), ale podle obsahových souvislostí lze usoudit, že vznikl nedlouho po obou řádových návrzích, zcela jistě před volbou papeže Martina V. NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 214 jej dokonce datuje přesně do 15. května, aniž by však dataci doložil pramenným svědectvím. V řádové korespondenci se zmínka o polské odpovědi objevuje až v prosinci 1417, viz BGDO II, s. 448, č. 232; více viz Příloha: Soupis textů.

v Kostnici, kteří veřejně deklarovali vojenskou pomoc německým rytířům, přiměla polské vyslance souhlasit s prodloužením příměří (do 13. července 1418).<sup>804</sup> Prodloužení bylo stvrzeno královskou listinou s datem 14. května 1417.<sup>805</sup>

V návaznosti na to přijal král Zikmund roli mediátora, který měl během příměří dovést obě strany k trvalému smíření.<sup>806</sup> Latinské formulace naznačují, že se zástupci obou stran<sup>807</sup> shodli na Zikmundovi jako mediátorovi, nikoli arbitrovi (rozhodčím soudci).<sup>808</sup> Důvodem pro tento krok byla zřejmě skutečnost, že nebyla dosud dojednána forma arbitráže. Šlo tedy o východisko z nouze, které nemělo nahradit arbitrážní řízení, nýbrž učinit k němu první krok. Půdorys veškerých jednání zůstal stejný, jak jej stanovilo brodnické příměří.<sup>809</sup> O osobě rozhodčího ani o způsobu procesu však touto dohodou stále ještě nebylo definitivně rozhodnuto.<sup>810</sup>

V létě řádoví zástupci přesvědčili Zikmunda, že návrhy předložené koncilu a *nationes* nejsou v rozporu s jeho zájmy (*das is nicht were wydder seyne gnode*). Král s tímto výkladem údajně souhlasil a prozradil svůj záměr ustanovit ve spolupráci s příštím papežem mezi řádem a Polskem spravedlivý mír (*reddelichen frede*).<sup>811</sup>

Příznivé přijetí návrhů německých rytířů na koncilu se projevilo 12. srpna 1417 ve vydání confirmace privilegia papeže Honoria III. (15. prosince 1220).<sup>812</sup> Tento fakt povzbudil řádové zástupce natolik, že se rozhodli koncil požádat, aby jejich ná-

804 *Johann von Posilge*. Hg. v. E. STREHLKE, s. 369.

805 CESDQ II, s. 84–86, č. 72. V listině je inserováno brodnické příměří z 8. října 1414 a jeho prodloužení z 6. dubna 1416 v Paříži.

806 Tento dokument se dochoval pouze v opise bez denního data a s chybným vročením do roku 1416, Biblioteka Naukowa PAU i PAN Kraków, Zbiory Specjalne, sign. 6641, fol. 164v–165r. Srov.: CESDQ II, s. 86–88, č. 73, zde s. 87: [...] *volentibusque predictis partibus gwerrarum controversiarumque semotis quibuslibet discordiis disturbis, ad pacis ac caritatis mule pulcritudinem per viam et comodum amicabilem concordie per nos tractande devenire ac in nos tamquam in amicabilem pacis et concordie [...] tractatore mediatorumque [...] concorditer devenere (sic) [...]*.

807 Zatímco polská delegace zůstala od zahájení koncilu v nezměněné podobě, ta řádová se díky novým vyslancům z počátku roku 1417 téměř zdvojnásobila.

808 Srov. JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 99. Rozhodčí soudce býval označován různě; nejčastěji jako *arbitr*, *arbitrator* nebo *amicabilis compositor*, někdy také jako *ordinator*, *diffinitor*, *laudator* nebo *congnitor*, nikdy však jako *tractator* či *mediator*, viz WOJCIECHOWSKI, R.: *Arbitraž*, s. 80.

809 CESDQ II, s. 88, č. 73: [...] *iuxta vim et formam litterarum super treugis huiusmodi ante opidum Strosberg confectarum*.

810 Viz pozn. 666. Srov. NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 77.

811 BGDO II, s. 414, č. 210.

812 Originál confirmační listiny kostnického koncilu viz DOZA Wien, Urkunden, č. 3015. Srov. *Tabulae ordinis Theutonici ex tabularii regii Berolinensis codice*. Ed. Ernestus STREHLKE. Berolini 1869, s. 451, č. 703. V tomto kontextu poněkud dvojznačně působí věta (v závěru confirmace před sankcí), jíž se koncil ospravedlňuje, že touto confirmací řádových privilegií nechce nijak rušit rozhodnutí papeže Klementa V. na viennském koncilu o zrušení templářského řádu: *Per hoc tamen constitutioni [...] Clementis pape quinti in concilio Viennensi super hoc edite, qua fratres milicie Templi Ierosolimitani supradictos eorumque statum habitum atque nomen substulit illosque et dictam miliciam perpetua prohibitione supposuit, nolimus in*

vrhy byly předloženy budoucímu papeži, který by na jejich základě a pod hrozbou církevních trestů zapověděl polskému králi napadat řádové území.<sup>813</sup> Tento postup ještě nesliboval vyřešení sporu, neboť předložené návrhy měly splnit ještě jiný cíl. Každý na koncilu se měl přesvědčit, že obvinění polského krále, že jej řád omezuje v jeho právech, jsou urážlivá a nespravedlivá.<sup>814</sup>

Novému papeži Martinovi V. byl po jeho zvolení (11. listopadu 1417) skutečně předložen upravený tříbodový návrh, který se od květnových návrhů nepatrně lišil.<sup>815</sup> V prvním bodě bylo navrženo, aby bylo vybráno z každé strany šest rozhodců, kteří dospějí k dohodě *per vias amicabilem compositionis aut iusticie*. V opačném případě měl papež jako superarbitr rozhodnout na základě toruňského míru a budínského rozhodčího výroku Zikmunda Lucemburského. Pokud by se polské straně toto řešení nezamlouvalo, navrhl řád vystavit nové *compromissum*, v němž by rozhodčími soudci byli papež a římský král a jež by řešilo všechny sporné a dosud nevyjasněné záležitosti včetně průběhu hranic. Třetí bod návrhu obsahoval rozhodčí řízení *per viam iuris* vedené papežem, římským králem nebo jakýmkoliv řádným soudcem. Na závěr zástupci řádu prohlásili, že jsou ochotni přijmout jakýkoliv způsob řešení, který papež Martin V. navrhne. Z předloženého návrhu je patrné, že řádová delegace ze svých úvah vyloučila koncil a důraz položila na papeže a římského krále, přičemž hlavní slovo měl mít apoštolský stolec.<sup>816</sup>

Zikmund Lucemburský přesto nevypadl zcela ze hry, neboť stále více spolupracoval s papežem. Dokonce papeži poslal vlastní návrh (*underweisung*) řešení celého sporu. Podle Martina V. by však jeho uskutečnění bylo pro řád příliš tíživé (*swer und mit viler girkeit*). Poláci měli papeži předložit svůj vlastní postoj písemně a řádové poselstvo na něj mělo odpovědět. Papež měl oba návrhy porovnat a po-

---

*aliquo derogare; neque ullum ius de novo vobis vel aliis acquiri volumus, sed quod antiquum, si quod habetis, tantummodo conservari.*

813 BGDO II, s. 416, č. 211: Die *dirbittunge* solle dem zukünftigen Papst vorgelegt werden, damit er *deme von Polan vorbitte, das her obir sulche dirbittunge den orden myt krige nicht angrieffe* [...].

814 Tamtéž: [...] jeder erkennen könne, *das dem orden ungutlichin geschege und gescheen were von deme von Polan* [polského krále – PB] *doran, das her sich vor dem concilio und ouch vor fursten und herren mit synen brieften und boten ofte beclaget hat, das im keyn recht von deme orden mag widdirfaren.*

815 Návrh byly předloženy papeži 27. listopadu 1417 (*oblaciones facte per ordinem coram summo pontifice sabbato post Katherine virginis*), viz DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 94; srov. BGDO II, s. 448, č. 232, pozn. 1.

816 Návrh předložený papeži byl dovezen nedlouho poté gniewským komturem Janem ze Selbachu do Malborku (20. března 1418). V jednom z jeho dochovaných opisů (GStA-PK Berlin, XX. HA., OF 14, pag. 105–106) je připsána poznámka popisující jednání mezi polským a řádovým poselstvem, viz BELLÉE, Hans: *Polen und die römische Kurie in den Jahren 1414–1424*. Berlin – Leipzig 1914; BGDO II, s. 457, č. 237, pozn. 2. Vyplyvá z ní, že polská delegace sice chtěla nové *compromissum*, které by však zahrnovalo i nárok na řádové území, na něž měl řád nesporný nárok. K tomu řádové poselstvo nemělo ovšem zplnomocnění: *Sed quia venerabiles ambasiatores regis Polonie et Wytoudi petunt ab ambasiatoribus ordinis, ut de novo compromittatur super terris ordinis, non obstante re iudicata, transacta seu finita, respondent ambasiatores ordinis, quod mandatum eorum non dat eis potestatem, super rebus transactis iudicatis, iudicatis seu finitis transsigere aut compromittere, prout de iure non tenentur, immo a iure expresse prohibentur.*



soudit, zda je možné přivést obě strany *yn fruntlichkeit*. V opačném případě měl papež rozhodnout podle práva (*so wirt her uns weisen an eyn recht*). V takové situaci měl řád požádat papeže o vystavení tzv. *inhibicio*, v němž by bylo polskému králi nařízeno, aby se spokojil se svými právy jako každý jiný křesťanský vládce (*alz ander cristenfursten an seynem rechte loffe genugen*).<sup>817</sup>

Do těchto časových a obsahových souvislostí zapadá v literatuře dosud přehlížená souvislost, totiž Zikmundovo opětovné pověření Benedikta z Makry, jenž byl listinou z 24. ledna 1418 jmenován subarbitrem sporu.<sup>818</sup> Ve jmenovací listině je potvrzeno a inserováno původní zplnomocnění z 1. října 1412. Doktor obojího práva obdržel plnou moc k tomu, aby uvedl v život body uvedené *in certis articulis et sententiis*. Nic dalšího se však z tohoto jmenování nedozvíme, jen Zikmundovo obecné zdůvodnění, že toto jmenování musel učinit kvůli přílišnému zaměstnání jinými záležitostmi říše.<sup>819</sup> O Benediktově činnosti prameny mlčí, avšak velký otazník se vznáší nad samotným faktem, že se král Zikmund pořád považoval za arbitra, resp. arbitratora, ačkoliv platnost původního *compromissum* vypršela v létě 1414 po neúspěšném jednání v Budíně a nové *compromissum* nebylo dosud vydáno. K němu vedla ještě dosti klikatá cesta.

V polovině února 1418 dorazilo do Kostnice slavnostní poselstvo polského krále a litevského velkoknížete, které mimo jiné přivezlo nové zplnomocnění pro polské zástupce na koncilu. Na jeho základě mohlo polsko-litevské poselstvo vystavit nové *compromissum*, které jmenovalo papeže Martina V. a římského krále Zikmunda Lucemburského *arbitratores et amicabile compositores*. Platnost příslušného *compromissum* byla omezena pouze na dobu společného pobytu obou arbitrů v Kostnici (*per tempus et tempora, quibus ipsi sanctissimus, dominus noster et prefatus dominus Romanorum rex simul in Constancia permanserint*).<sup>820</sup> Řád okamžitě vznesl protest proti tomu, aby se v arbitráži řešila územní příslušnost Pomoří, země chelminské a michalovské, jinak byl ale připraven podřídit se rozhodčímu výroku, který bude vyneseno podle práva, ať už z vůle papeže, nebo římského krále (*welden wir gerne vor eyn recht vor im, adir vor dem konig*).<sup>821</sup>

Podle Kašpara Schuwenpfluga dospěl papež během března k názoru, že polská strana i zástupci řádu touží po míru, kterému však podle Martina V. brání pouze jedna nejmenovaná osoba. Možná měl na mysli Zikmunda, na jehož součinnost

817 Obsah Zikmundova návrhu se nedochoval; dále viz list gniewského komtura Jana ze Selbachu velmistřovi z 3. ledna 1418 tamtéž, s. 449–450, č. 233. Papež Martin V. skutečně vydal (20. března 1418) tzv. *inhibicio*, kterým zakázal králi Vladislavovi II. Jagellovi a velkoknížeti Vitoldovi vést válku proti řádu, viz RHD I, č. 2700; BGDO II, s. 457, č. 237, pozn. 2.

818 HHStA Wien, Reichsregister, Bd. F, fol. 91r; RI XI, č. 2844.

819 HHStA Wien, Reichsregister, Bd. F, fol. 91r: [...] *propter nimias et varias curas, quibus circa procurandas sacri Romani imperii ac regnorum nostrorum [...] mens nostra occupata tenebatur* [...].

820 CESDQ II, s. 102–105, č. 84.

821 BGDO II, s. 460–461, č. 239.

byl však chtě nechtě odkázán.<sup>822</sup> Dne 13. května 1418 potvrdil papež Martin V. v přítomnosti římského krále prodloužení brodnického příměří do 13. července 1419. Některé požadavky měl rád pod hrozbou finanční sankce splnit už do 13. července téhož roku. Z pohledu stále nezahájené arbitráže bylo důležité, že podmínky příměří neměly mít vliv na bývalá ani budoucí ustanovení papeže Martina V. a krále Zikmunda.<sup>823</sup>

Kostnický koncil šel ke svému závěru a sporné strany se nejen nedočkaly rozhodčího výroku, nýbrž se ani nedohodly na osobě arbitra, ačkoliv to v posledních týdnech vypadalo, že by mohli souhlasit s dvojicí arbitřů – papežem a římským králem. K vystavení *compromissum* však nedošlo.

Důvody lze samozřejmě hledat v neústupném postoji jak řádové, tak polsko-litevské delegace. První skupina se i přes zdánlivě kompromisní návrhy snažila neutralizovat dominantní postavení římského krále, který stále zřetelněji inklinoval k polské straně tím, že do celého procesu chtěla vtáhnout koncil, resp. papeže. Druhá strana naopak nejen trvala na Zikmundovi jako arbitrovi, nýbrž odmítala také rozhodčí proces podle práva (*via iuris*), ať už by arbitrem byl nakonec kdokoliv.<sup>824</sup>

## Předmět sporu

Chceme-li přesněji uchopit předmět prusko-polského sporu na kostnickém koncilu, narážíme na několik překážek.

Předně je to velké množství písemného materiálu, který nebyl dosud utříděn a byl analyzován pouze částečně.<sup>825</sup> Různé typy písemností mají pochopitelně pro naši otázku rozdílnou relevanci. Na prvním místě je třeba zmínit juristické traktáty a žalobní články. Návrhy řešení sporu (tzv. *oblationes*) se týkaly spíše procesuálních otázek. Ostatní typy písemností jako kázání, promluvy nebo letáky, které sloužily spíše k propagandistickým účelům, mohou přispět k tomuto tématu pouze v omezené míře.

822 Jméno osoby, jež bránila míru, měla být sdělena velmistrovi ústně skrze doručovatele listu, viz tamtéž, s. 463–464, č. 241.

823 SDOP I, s. 127–128, č. 129–130.

824 Příznačná je demonstrativní rozmrzelost, s níž hnězdenský arcibiskup požádal o zneplatnění všech pověřovacích listin. Polský král a litevský velkokníže si podle něj měli sami zvolit rozhodčího soudce, viz list prokurátora Wormditta velmistrovi z 15. dubna 1418, viz BGDO II, s. 475, č. 249: *Ouch wie man es furbass vorhat mit deme hindergange an Papst und römischen König, das wirt uch der herre bisschoff ouch undirwisen. Bittet um Stellungnahme dazu. Der Erzbischof von Gnesen habe in Gegenwart des Papstes und des römischen Königs gebeten, das alle anlasbriffe tot und unmechtig von beiden teilen uff dese czit sullen syn und das der konig [von Polen] und herczoge Witot eynen hindergang irer sachen mochten thun, an welchen fursten sie welden. Dowider sprach der rom[issche] koning. Doran vornam ich, das sie gerne us iren hendefn] welden syn und die sache doheyme berichten.*

825 Dále viz Příloha: Soupis textů.

Dalším problémem, na nějž upozornil už Hartmut Boockmann, je skutečnost, že ne všechny traktáty a žalobní články byly v probíhajícím procesu využity.<sup>826</sup> Pro badatele, kteří se před Boockmannem i po něm zabývali dochovanými traktáty, kvestiemi, žalobními články apod., však toto rozlišení, zda příslušný spis byl nebo nebyl předložen koncilu či jinému grémiu, nehrálo zásadní roli. Význam konkrétního spisu byl spatřován pouze v jeho obsahu a nosných myšlenkách.<sup>827</sup> Nelze samozřejmě vyloučit, že i traktáty či žalobní články, které kromě rukopisných opisů nejsou nijak zmíněny v koncilních aktech či jiných pramenech, byly zveřejněny, avšak i za předpokladu určité neúplnosti pramenů s tím nelze příliš počítat.

Další nikoli nepodstatnou okolností byly změny v předmětu sporu podle toho, jak se samotný proces rozměňoval a rozbíhal do několika směrů: prodlužování příměří, jednání před Zikmundem o arbitráži, přítomnost žmuďské delegace na koncilu atd.

Samotné žalobní články, které lze jasně rozdělit do tří skupin, umožňují vylétnit tři tematické roviny sporu:

1) Do první náleží dvacetibodový seznam předložený polskou delegací Zikmundovi Lucemburskému (*Articuli accusationis contra cruciferos ex parte Polonorum Sigismundo imperatori [!] Romanorum missi*) na počátku dubna 1415, jedna řádová replika na ně (*Responsum cruciferorum ad articulos*) a polská odpověď na řádovou repliku (*Responsum ex parte Polonorum*).<sup>828</sup> Tuto skupinu lze charakterizovat jako

826 Viz pozn. 60.

827 Takto postupuje kupříkladu SRODECKI, Paul: „*Murus et antemurale pollens et propugnaculum totius christianitatis*“. *Der Traktatenstreit zwischen dem Deutschen Orden und dem Königreich Polen auf dem Konstanzer Konzil*. Schweizerische Zeitschrift für Religions- und Kulturgeschichte = Revue suisse d'histoire et culturelle = Rivista svizzera di storia religiosa e culturale 109, 2015, s. 47–65, který bez ohledu na kontext dochování analyzovaných traktátů zdůrazňuje, že se hlavní ideologický spor vedl o to, kdo lépe plní roli „ochranné hradby proti pohanům“ – zda řád, nebo Polsko a Litva.

828 K jednotlivým žalobním článkům viz Příloha: Soupis textů. Žalobní články byly předloženy buď na jednání s králem Zikmundem Lucemburským 7. dubna 1415 (viz Ožóg, K.: *Uczeni*, s. 207–208; podle polské repliky nebyla jednotlivá stanoviska předávána protistraně bezprostředně, nýbrž skrze krále Zikmunda, Lites III<sup>1</sup>, s. 59), nebo byly připraveny pro králem povolanou komisi, již předsedal slavný kanonista a kardinál František Zabarella (BGDO II, s. 235–236, č. 117, pozn. 31; v řádové replice (6. bod) byl mohla být obsažena narážka na právě povolanou komisi, viz Lites III<sup>1</sup>, s. 56: [...] *tempore et loco suis coram comparanti iudice bene videbitur* [...]). Na toto místo upozornil už NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 151). Na podporu první varianty hovoří oslovení římského krále v úvodu seznamu článků. Na druhou stranu rozsah dochovaného textu a dvě na ně navazující repliky příliš neodpovídají popisu dubnového jednání, jenž se dochoval v relaci prokurátora Petra Wormditta. Podle ní měl král Zikmund řádové zástupce pouze požádat, aby ústně a stručně představili své požadavky. Podobnou možnost polská delegace prý nedostala. Přítomní se tak mohli pouze dozvědět, že řádu byly proti Bohu a protiprávně způsobeny škody, a proto žádají o nápravu a příslib, že bude ukončeno další ničení řádového území. Řádoví zástupci nepožadovali nic víc než to, aby se polský král spokojil s poslední nabídkou, která mu byla učiněna ohledně území a finančního odškodnění. Viz list prokurátora Wormditta velmistřovi z 13. dubna 1415, BGDO II, s. 234–235, č. 117: *Do wart im in kurzen worten gesagt, wir weren wider got und recht oberczogen und groslich beschedigt, und begerten, das uns der schade wurde ufgericht und also bestalt, das es nicht me geschehe etc. Also vornome wir nicht anders, denne das der konig von Polan*

právně-historickou, která z praktického hlediska řeší otázku legitimacy vlády Řádu německých rytířů nad určitým územím.

Podle Krzysztofa Ozóga napsali Pavel Włodkowic a Ondřej Łaskarzyc dvacetibodovou žalobu, v níž zformulovali dvojí nárok na řádové území, který by se dal označit jako maximalistický. Poláci požadovali vrácení Pomoří, chelminské a michalovské země, tj. území, které *ab antiquissimo* bylo součástí *regnum Poloniae*, a jejichž příslušnost k Polsku byla potvrzena papežskými delegáty v roce 1339. Polští juristé se odvolávali na důkazní materiál sebraný Benediktem z Makry. Naproti tomu v jednotlivých článcích byla uvedena menší území, na něž si polský král rovněž činil nárok a jejichž navrácení bylo předpokladem pro další jednání o územních ústupcích formulovaných v úvodu žaloby. V jejím závěru polská delegace deklarovala, že se necítí být vázána ustanoveními toruňského míru, protože řád je porušil jako první, a navíc řád nezachovává budínský výrok Zikmunda Lucemburského.<sup>829</sup>

Argumenty řádové delegace, která odpověděla na všech 20 článků, by se daly označit jako zachování statu quo. Stojí na stanovisku právoplatnosti mírových smluv uzavřených ve 14. století, toruňského míru a papežských a císařských privilegií vydaných ve prospěch řádu. Podle řádové interpretace toruňského míru z 1. února 1411 by předmětem jednání mohly být výhradně sporné záležitosti, které mírovou smlouvou nebyly dořešeny. V odpovědi na výtku, že porušení jednoho nebo více článků toruňského míru jakoukoliv stranou ruší platnost celé mírové smlouvy, poukázali řádoví zástupci na 13. článek smlouvy, který tuto možnost vylučoval: *unio federis perpetui per nullas penitus dissensiones violetur*. Platnost dohody nemůže zrušit ani pozdější rozpor jedné ze stran.<sup>830</sup> Tím se měla mimo jiné prokázat slabost polsko-litevské argumentace. Řád trval na řešení všech sporných záležitostí cestou soudního řízení nebo arbitráže, avšak při zachování právoplatnosti všech dosavadních privilegií, mírových smluv a oboustranných dohod.

---

*die letzte erbitunge, die im gethon was beyde am gelde und an landen, haben welde. Von schaden, uns gesheen, wider ufzurichten wart nicht gedocht.* Není úplně jasné, jakou „poslední“ nabídku zde vyslanci velmistra měli na mysli. Hans Koeppen uvažoval o dvou možnostech: buď šlo o nabídku velmistra Michala Kűchmeistera učiněnou polskému králi v jeho vojenském ležení v Nidzici v červenci 1414 o odstoupení michalovské země, hradu Nieszawa (podmínkou bylo ale stržení hradu) a vesnice Murzynno, anebo dalekosáhlejší územní ústupky týkající se kromě výše uvedených ještě Źmudi, země Jatvingů a vesnice Orłowo, dále viz tamtéž, s. 235, pozn. 28.

829 Ozóg, K.: *Učení*, s. 208.

830 Lites III<sup>1</sup>, s. 57: [...] *quod aliqua parciũ in aliquo contrauenisset, nichilominus dicta concordia semper in firmitate inuolabilis permansisset*; srov. ustanovení toruňského míru, SDOP I, s. 87, č. 83. Na trvalou platnost toruňského míru upozornil řád ještě v závěru své repliky požadavkem, aby koncil, budoucí papež a římský král nařídili jeho dodržování na věčné časy pod hrozbou církevních a světských trestů, Lites III<sup>1</sup>, s. 58: [...] *concordia Thorunensi et sigillis autentis roborati [...] et petit tales modos et vias tam per sacrum concilium quam per futurum summum pontificem et maiestatem vestram inueniri et illos tam spiritalibus quam temporalibus penis uallari, quod perpetuis futuris temporibus inuolabiliter ab utraque parte obseruentur.*

Reakce polských juristů na řádovou repliku se nedrží tak přísně pořadí ani obsahu původních žalobních článků, nýbrž doplňuje své stanovisko o právně-historické zdůvodnění (obsahuje navíc 10 článků).<sup>831</sup> Charakteristickým rysem je prolínání právních a historických argumentů s ryze propagandistickými pasážemi. Autoři repliky zřejmě sledovali dva cíle: a) obhájit polského krále a litevského velkoknížete jako křesťanské vládcy milující mír, kteří se jen brání před agresivní politikou řádu, b) jehož falešnost a nekřesťanské zločiny dokazuje mnoho příkladů z minulosti.<sup>832</sup> Mezi ryze právní argumenty lze započítat pouze tři: a) řádová privilegia a oboustranné dohody ze 14. století jsou *insufficientes et suspecte*, jak je to šířeji doloženo v protokolu Benedikta z Makry; b) polský král Kazimír III. Veliký se nikdy nevzdal nároku na Pomoří (jak by to vyplývalo z ustanovení kališského míru z roku 1343), protože stále používal ve své titulatuře, stejně jako jeho nástupci, titul *dux Pomeranie*, aniž by řád proti tomu cokoliv namítal; c) piastovská knížata byla ve 13. století fundátory, a tudíž patrony řádu na chelminské zemi a v Prusích. Němečtí rytíři však polským panovníkům jako právním nástupcům knížat upírají práva fundátorů a patronů a tím odhalují svůj nevděk, pokrytectví a protiprávní postoj.

Polská replika se kvůli většímu důrazu na propagandistické prvky (vylíčení strašlivých zločinů, jichž se měl řád dopustit) odlišuje od řádové, která byla naopak vedena věcně s odkazem na privilegia a ustanovení vycházející ze vzájemných dohod. Nelze vyloučit, že polští juristé Ondřej Łaskarzyc a Pavel Włodkowic reagovali spíše na anonymní promluvu (*oratio*), kterou řádová delegace přivezla s sebou do Kostnice a v níž se obdobně prolínají argumenty právní s ryze historickými a ideovými.<sup>833</sup>

2) Druhou skupinu žalob tvoří články předložené koncilu v souvislosti s vystoupením žmuďské delegace na přelomu roku 1415 a 1416 (*Proposicio Polonorum*, resp. *Samagitarum* a řádové odpovědi na ně). Zde se hlavní otázkou sporu stalo misijní působení Řádu německých rytířů v Prusích, na Litvě a Žmudi. Polská delegace se snažila na základě pečlivě uspořádaných příkladů z minulosti i současnosti v obou žalobách dokázat, že se řád zpronevřuje svému poslání tím, že brání šíření křesťanství na Litvě a Žmudi a vede války s křesťanskými panovníky. Řádoví zástupci ve svých obranách rovněž použili historické argumenty a snažili se prokázat, že polský král a litevský velkokníže jednájí nečestně vůči řádu, jež chtějí ve skuteč-

831 Za velmi zajímavou označil polskou repliku NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 150–151; srov. Ožóg, K.: *Uczni*, s. 208.

832 Motivací k napsání repliky byla podle jejich vlastních slov nadutost a tvrdošijnost řádových odpovědí, viz Lites III<sup>1</sup>, s. 59: *non tantum pomposas, sed etiam multum pertinaces ad nostra scripta fecerunt responsiones*.

833 Srov. *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 65–111, č. 2. V latinském textu, jehož německý překlad je opatřen latinským nadpisem *Oratio, in concilio Constantiensi pro ordine contra Polonos habita et de Latino in vulgare translata*, nalezneme podobné propojení historicko-právních argumentů s propagandistickými pasážemi očerňujícími polskou stranu, dále viz Příloha: Soupis textů.

nosti zničit, zatímco pouze a jedině němečtí rytíři jsou baštou katolické víry v této části Evropy.<sup>834</sup>

3) Třetí skupinu tvoří dva seznamy článků z druhé poloviny roku 1416, které však zřejmě nebyly koncilu nikdy předloženy: *Articuli contra Cruciferos de Prussia* obsahující 155 (!) bodů obžaloby a jejich výtah *Puncta accusationis*. Obsah těchto článků je pozoruhodný právě pro jejich nezveřejnění, proto zřejmě ani řádová strana na ně nereagovala. Jejich autor uvádí velké množství zločinů, jichž se měl řád dopustit a které mají dosvědčit fakt, že řád je horší kacířská sekta než viklefishisté a husité.<sup>835</sup> O obvinění řádu z hereze a jeho postavení před komisí pro víru se nejvíce zasazoval Pavel Włodkowic, proto je nepochybně on autorem *Articuli contra cruciferos*.

Vedle právně-historických argumentů byl prusko-polský spor na koncilu právě zásluhou Pavla Włodkowice řešen rovněž na teoretické rovině. Włodkowic napsal několik juridických traktátů, z nichž však byl zveřejněn pouze jeden, resp. dva.<sup>836</sup> Na základě kanonického i římského práva se Włodkowic snažil zpochybnit papežská a císařská privilegia určená řádu i samotnou ideu rytířských duchovních řádů, které vedou tělesný boj proti mírumilovným pohanům (*infideles*). Už Hartmut Boockmann prokázal, že Pavel Włodkowic nebyl předchůdcem moderní nauky o sebeurčení národů. Jeho význam spočíval spíše ve schopnosti srozumitelně formulovat teoretické předpoklady polsko-litevské politiky zaměřené proti Řádu německých rytířů.<sup>837</sup> Řád opíral svou existenci a *raison d'être* svého působení v Prusích na řadě papežských a císařských privilegií. Proto se polský jurista rozhodl jejich právoplatnost zpochybnit.

Výchozí tezí jeho traktátu *Opinio Ostiensis* (též *52 conclusiones*) byl názor kano-nisty a kardinála z Ostie Jindřicha ze Segusia z 13. století, že příchodem Ježíše

834 Dále viz kapitolu Spor o christianizaci Žmudi a Přílohu: Soupis textů; srov. Ožóg, K.: *Uczeni*, s. 210–211.

835 Viz pozn. 1155. K diskuzi o pojmu „hereze“ v souvislosti s prusko-polským sporem v Kostnici viz BAR, P.: *Omnes Poloni essent heretici. Kauza Jana Falkenberga a diskuze o pojmu „hereze“ na kostnickém koncilu*. In: Cesta k rozmanitosti aneb Kavárenský povaleč digitálním historikem středověku. Sborník příspěvků k životnímu jubileu PhDr. Zdeňka Uhlíře. K vydání připravili Renáta Modráková a Tomáš Klímeček. Praha 2106, s. 55–64.

836 Jednalo se o výtah hlavních konkluzí (*52 conclusiones* nebo *Opinio Ostiensis*) z jeho obsírnějšího traktátu s inc. *Sevientibus olim Pruthenis* (známý rovněž jako *De potestate pape et imperatoris respectu infidelium*). Konkluze byly předloženy v červnu všem koncilním *nationes* se záměrem, aby k nim koncil zaujal jednotné stanovisko, viz list prokurátora Wormditta velmistroví z 28. června 1416 v BGDO II, s. 338–339, č. 164: *Ouch so hab ir wol vornomen von den funfzig conclusionibus oder artikel, die die Polan dem concilio haben vorgegeben. Und haben in icliche nacio eyne copia gegeben und wellen, das dis heilige concilium in enyen usspruch dorober thu*. V samotném traktátu je napsáno, že byl zveřejněn *in convocatione publica* (*Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 132). Na konci dotyčných konkluzí (Tamtéž, s. 148–149) odkazuje autor na obsírnější traktát (nepochybně *Sevientibus olim Pruthenis*), který měl být předložen pouze před *natio Germanica*. V pramenech koncilní provenience však o něm chybí další zmínky nebo reakce na něj – na rozdíl od *52 conclusiones*.

837 BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 225–234

Krista na zem byla odňata vláda všem pohanům a předána křesťanům. Proto je třeba potírat všechny pohany, kteří neuznávají Římskou říši.<sup>838</sup> Z toho by však podle Pavla Włodkowice vyplýval absurdní závěr, že křesťané nejsou vůči pokojně žijícím pohanům vázáni božským (nezabiješ; nepokradeš atd.) ani přirozeným právem (co nechceš, aby ti jiní činili, nečini ty jim)! Nebezpečí takové teze spočívalo právě v tom, že otevírala křesťanům možnost s čistým svědomím páchat zločiny, které jsou ve skutečnosti těžkým proviněním proti Božím příkázáním.<sup>839</sup>

V prvních dvaceti konkluzích proto autor řeší otázku papežské moci vůči pohanům (*infideles*), kteří sice nepatří do téhož ovčince jako křesťané, avšak které Ježíš Kristus rovněž předal do péče sv. Petrovi a jeho nástupcům. Podle božského i přirozeného práva<sup>840</sup> má každý nárok na právoplatné vlastnictví, které mu nikdo jiný nemůže odeprít.<sup>841</sup> Křesťanská knížata proto nesmějí vyhánět Židy ani jiné pohany ze svých domovů a obírat je o majetek, pokud k tomu není spravedlivý podnět (*iusta causa non extante*). Skutečnost, že pohané neuznávají svrchovanost Římské říše, nemůže být důvodem pro jejich potírání a zábor jejich majetku. Výjimkou je boj (*bellum iustum*) proti saracénům ve Svaté zemi, neboť toto území náleželo kdysi Římské říši a byl tam uctíván Ježíš Kristus, nyní je tam však uctíván Mohamed. Podobně je spravedlivé odebírat majetek kacířům a schizmatikům, nesmí se tak ovšem dít neoprávněně (*non [...] preter auctoritatem iuris vel iudici*).

Papeži jako vikáři Ježíše Krista je tedy *de iure, sed non de facto* dána moc i nad všemi pohany, a je proto oprávněn proti pohanům v určitých situacích a za určitých podmínek zakročít: když jednájí proti přirozenému právu (jako sodomité), uctívají modly nebo nespravedlivě utlačují křesťany. Papež jim může nařídít, aby přijali kazatele evangelia, ačkoliv nelze pohany k víře nutit. Víra musí vzniknout ze svobodné vůle a díky Boží milosti.<sup>842</sup> Pokud by se pohané zdráhali uvedeným nařízením podřídit, smí papež povolát na pomoc světskou moc. Avšak výlučně papež má právo vypovědět válku pohanům (*solus papa habet indicere bellum infidelibus et non alii*).

Papežská privilegia, kterými řád zdůvodňoval svojí vládu nad pohanskými kmeny v Prusích, měla podle Pavla Włodkowice dvě právní vady: 1) neobsahovala

838 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 130: *Opinio Ostiensis est, quod in adventu Christi omnis iurisdictio, principatus, honor et dominium translata fuerunt ab infidelibus ad fideles et quod hodie non est iurisdictio nec aliqua potestas vel dominium apud infideles. [...] impugnandi sunt illi infideles, qui non recognoscunt Romanum imperium.*

839 Tamtéž, s. 148: *Impium est asserere et absurdum, quod infideles alicuius iurisdictionis, honoris, potestatis vel dominii essent hodie penitus incapaces, quia hec sediciosa assercio viam prestat in hoc homicidiis et rapinis.*

840 Pro termín přirozené právo používá Pavel Włodkowic několik lat. termínů: *ius gentium*, *ius naturale* nebo *humane a lex naturalis*.

841 Tamtéž, s. 138: [...] *preoccupata ab uno iam non licet alteri occupare, lege naturali prohibente, scilicet: Quod tibi non vis fieri, alteri non facias, et lege divina: Ne transgrediaris limites proximi tui etc., Prov. 22,28.*

842 Tamtéž, s. 140: *Licet infideles ad fidem cogi non debeant et relinquendi sunt libero arbitrio, quia sola Dei gracia in hac vocacione valet, ut dicunt canones, potest tamen papa mandare infidelibus, quod admittant predicatores ewangelii in terris suis.*

legitimní zdůvodnění, proč je mírumilovným pohanům upíráno právo na majetek a vládu; 2) papež byl řádem uveden v omyl a neměl spolehlivé informace o situaci, o které rozhodoval.<sup>843</sup> Všechna papežská privilegia, kterými je někomu propůjčena jurisdikce nad pohanským územím, musí respektovat právo, tak aby nikdo nebyl ve svých právech poškozen. Jinak jsou tato privilegia podezřelá z falešnosti.<sup>844</sup>

Od 21. konkluze rozvíjí Pavel Włodkowic myšlenku o císařské moci, která je odvozena od papežské moci vůči pohanům. Jurisdikce říše se nevztahuje obecně na všechny pohany a císař nemůže nikomu udílet právo okupovat pohanské území, které neuznává jeho vládu.<sup>845</sup> Z toho vyplývá, že Řád německých rytířů i přes dikci císařských privilegií nikdy nevedl spravedlivou válku (*bellum iustum*) proti pohanům v Prusích. Jejich zločiny, které odporují příkázání o lásce k bližnímu, se proto musí označit jako protiprávní uzurpace a loupež.<sup>846</sup> Z toho vyplývá, že je nepřijatelné, aby ostatní křesťané řádové bratry v těchto zločinech podporovali.<sup>847</sup> Stejně tak i řádoví poddaní mají zkoumat, zda důvody pro válku vedenou řádem jsou spravedlivé. Veškerý majetek získaný v důsledku protiprávně vedené války musí být samozřejmě navrácen.

Jedna konkluze v závěru (50.) poněkud vybočuje z logicky uspořádaných tezí, protože se věnuje využití pomoci pohanských vojsk křesťanským knížetem. Autoři polemizující s Włodkowicem s oblibou napadali právě tuto jeho tezi. Podle Włodkowice je křesťanskému knížeti v nezbytné potřebě a na svou obranu i na obranu své země dovoleno využít pohanských vojenských oddílů nejen ze svých poddaných, nýbrž i od jiných, pokud se však jedná o pokojné pohany, kteří nevedou s křesťany žádnou válku.<sup>848</sup> Pavel Włodkowic použil biblický argument odkazem na Makabejce, kteří uzavřeli spojenectví s Římany o vzájemné vojenské podpoře a spolupráci (I Mcc 8). Jiný biblický citát z 2. Paralipomenon (II Par 19,2) o uzavření přátelství judského krále s pohany, což se Bohu nelíbilo, by mohl být silným

843 Tamtéž, s. 141: *Et talis est litera pape Clementis, inter omnes alias literas precipua, quam se domini Cruciferi de Pruſia habere aſſerunt, que non ſolum caret certa ſciencia pape, ſed nec in ea ponitur cauſa legitima, quare infideles per eos debeant ſpoliari [...].*

844 Tamtéž, s. 140: [...] *litere Romani pontificis conſeſſe alicui homini vel ordini ſuper occupandis terris infidelium, iuris interpretationem recipiunt, ut nulli in ſuo iure preiudicent. [...] quin per ipſas leditur alicuius iuſticia, de falſitate ſunt ſuſpecte. Et ſi alias per eas ius tollitur alienum ſine cauſa legitima, ſunt nulle ipſo iure, maxime, ubi de certa ſciencia pape non apparet.*

845 Tamtéž, s. 143: [...] *non conſtat, imperium ſuper omnes infideles generaliter eſſe iuſtificatum [...]. Imperator non habet dare licenciam occupandi terras infidelium, non recognoſcencium ſuum imperium.*

846 Tamtéž: *Talis impugnatione infidelium per fideles non ſolum excludit dilectionem proximis, ſed eciam [...] illicita uſurpatione rei aliene furtum includit et rapinam.*

847 Tamtéž, s. 144: *Error, nulla ratione tollerabilis, quod chriſtiani confluunt dictis Cruciferis de Pruſia in ſubſidium ad impugnantum infideles pacificos [...].*

848 Tamtéž, s. 147: *Princeps chriſtianus, neceſſitate imminente, ſine peccato ad ſui deſenſionem et ſue terre uti poteſt auxilio infidelium, non ſolum ſibi ſubiectorum, ſed eciam aliorum, intelligendo de infidelibus pacificis, non habentibus nobiſcum guerram active vel paſſive.*



protiargumentem. Pavel Włodkovic však upozorňuje, že se v tomto případě jednalo o *bellum iniustum*.

Řádová delegace si uvědomovala, že je potřeba na předložené teze polského juristy odpovědět. Kromě určitého množství traktátů a polemik dochovaných v rukopisech však o konkrétním způsobu zveřejnění či představení řádového stanoviska na teoretické úrovni mnoho nevíme. Jen o polemické replice bamberského kanovníka Jana Urbacha (inc. *Licet insignis*, resp. *licet pagani*) je známo,<sup>849</sup> že ji řádový prokurátor Petr Wormditt předložil koncilu a komisi pro víru.

Podle Wormditta byla hlavním záměrem předložených tezí polemika s Włodkowicovými názory zaměřenými údajně proti papežské a císařské moci a obecně proti rytířským řádům bojujícím s nevěřícími.<sup>850</sup> S touto charakteristikou by se pravděpodobně ztotožnil samotný autor, který hlavní Włodkowicovy teze a nebezpečné následky z nich vyplývající popsal následovně:

– Pohané jsou prý stejně jako křesťané součástí Kristova ovčince, o něž se má papež starat a pečovat.

– Vláda a majetek (*dominia, iurisdictiones et possessiones*) pohanů je prý *de iure et de facto* legitimní, proto jim nemůže být odebrán ani císařskou autoritou.

Nebezpečí vyplývající z takového postoje tkví podle Jana Urbacha v tom, že právo a moc (*iura et potestas*) církve, Římské říše a katolíků bude slábnout a zanikne, zatímco pohané (*paganusque et incredulis aliis*) budou ve svých právech a privilegiích prospívat.<sup>851</sup>

Jan Urbach, Jan Falkenberg a další, kteří s Włodkowicem polemizovali, se podle Hartmuta Boockmanna společně drželi jedné myšlenky, že žádní mírumilovní pohané neexistují, a proto nemohou mít právo na modloslužbu, ani žádná vrchnostenská práva. Proto je křesťanskou povinností odebrat vládu pohanům a přinutit je přijmout křesťanské náboženství, zejména v situaci, když je to z papežského nebo císařského pověření. Z tohoto důvodu je nasazení pohanských oddílů křesťanskými knížaty nepřijatelné a polský král by měl být za tuto činnost potrestán.<sup>852</sup>

849 Tamtéž, s. 318–380, č. 14.

850 List Petra Wormditta z 13. května 1418, viz BGDO II, s. 494–495, č. 258: [...] *ein doctor des geistlichen rechtes genant magister Jo[hannes] Vrebach hette gegeben eczliche conclusiones, die wider doctoris Pauli conclusiones weren geschriben. Und das hette her gethon von mynem gehiesse, wendt die syn worhaftig. Und wil sie beschirmen im gericht, wo sich das gebort, und das syne conclusiones als des doctoris Pauli weren wider die gewalt des bobstes und des romisschen rikes, und nicht alleyn wider ire gewalt, sunder ouch czu vorstorunge gesatzct weren aller ritterlichen orden, die do striden müssen wider die ungelobegen. Und also hette ich sie ouch vorkundiget dem concilio und den richtern des cristengeloben.* H. Boockmann kromě toho předpokládá, že byly zveřejněny ještě dvě polemické repliky Jana Falkenberga na Włodkowicovy *conclusiones*: *Veteres relegendes historias* a *Accipe gladium* (druhá polemika se nedochovala). Svoji domněnku opřel pouze o fakt, že na tyto traktáty Pavel Włodkovic zareagoval další polemikou, viz BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 258.

851 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 320.

852 BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 256–257.

Obecně lze konstatovat, že předmětem sporu byly na jedné straně maximalistické teritoriální požadavky polské delegace vůči řádu a na straně druhé otázka legitimacy duchovní korporace. Jestliže se polské poselstvo snažilo o revizi dosavadních oboustranných dohod a smluv a o zpochybnění poslání duchovní korporace v šíření křesťanství v Pobaltí, řádové poselstvo legalisticky trvalo na právním statu quo a realizaci původního náboženského poslání řádu. Na kostnickém koncilu přitom obě strany využily argumentační arzenál, jenž byl vypracován během vzájemných sporů v předcházejících letech. Jediný rozdíl spočíval v tom, že polsko-litevská strana usilující o změnu nynějšího právně-politického stavu musela vypracovávat nové koncepce, resp. modifikovat ty stávající.<sup>853</sup>

O revindikaci území ovládaného řádem usilovalo Polsko už v 1. polovině 14. století. Teprve po roce 1370 však našla politická reprezentace (*communitas regni*) spolu s polským králem účinný nástroj v koncepci *corona regni*, která znamenala nezczitelnost území příslušejících k *regnum Polonie* (polský král s nimi nemohl volně nakládat ani se jich zbavovat). Zpochybnění platnosti papežských a císařských privilegií pro řád a tím i jeho poslání provedl Ondřej Łaskarzyc už během arbitráže v roce 1413.<sup>854</sup> Jeho argumenty pak v Kostnici rozvinul Pavel Włodkowic. Při zdůvodňování polského stanoviska našly uplatnění rovněž myšlenky pěstované dlouhá léta v intelektuálním prostředí krakovské univerzity (např. Stanisław ze Skarbimierze) na téma respektování práva, pokojné misie mezi pohany nebo spravedlivé války.

Argumenty a stanoviska předkládaná na kostnickém koncilu – přičemž je patrná aktivnější role polsko-litevské delegace, zatímco řádové poselstvo jen reagovalo na iniciativu druhé strany – sice nepředstavují v letitém konfliktu velké novum, avšak koncilní veřejnost, tj. lidé pocházející ze všech koutů západní Evropy, se mohla s předmětem sporu takto komplexně seznámit poprvé.

853 WOJTKOWSKI, Andrzej: *Tezy i argumenty polskie w sporach terytorialnych z Krzyżakami*. Olsztyn 1968, s. 9–73; NOWAK, Z. H.: *Główne aspekty walki ideologicznej*; WRÓBEL, D.: *The Ideological Foundations*.

854 OŻÓG, K.: *Udział*; LENARTOWICZ, Aleksandra: *Paweł Włodkowic and Andreas Laskary as the authors of the Polish revindication programme against the state of the Teutonic Order in 1412–1418*. In: *Arguments and Counter-Arguments*, s. 111–122..